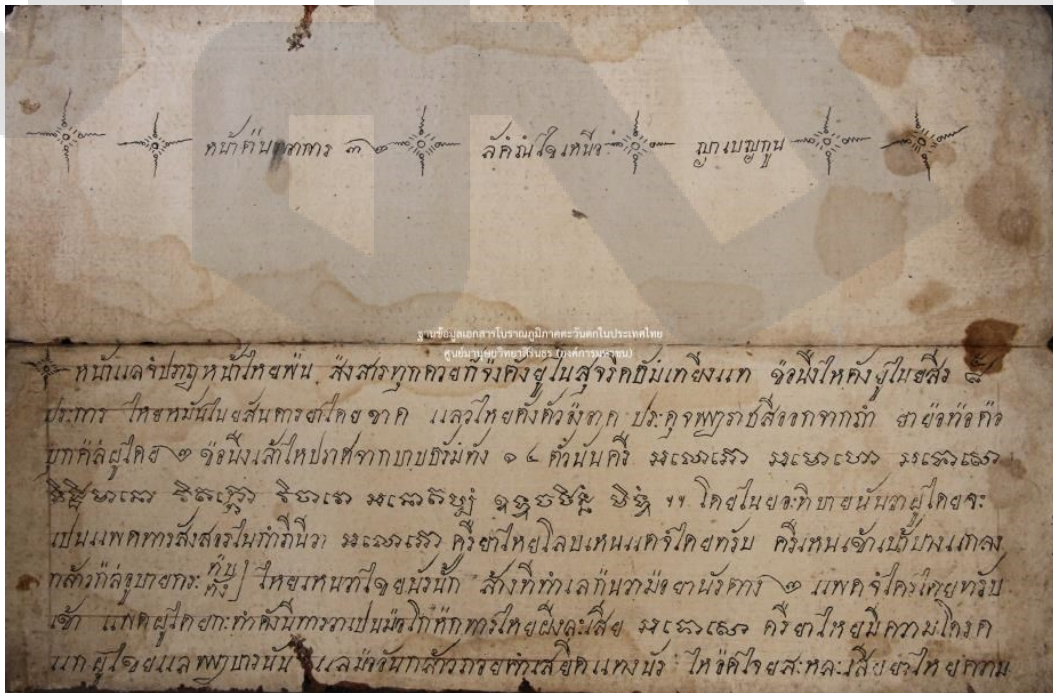

ตำรายาอาการ ๓๒ ลักษณะใช้เหนื่อ

ดอกกรัก พักศรี^๑
ปรีวรรตและเรียบเรียง

ทะเบียนเอกสารโบราณ

1. รหัสเอกสาร (Identifier Number)	NPT007-003. TamraAkanSamSibSongLaksanaKhaiNuea
2. ชื่อเรื่อง (Title)	ตำรายาอาการ 32 ลักษณะใช้เหนื่อ
3. หมวดเรื่อง (Subject)	ตำราเวชศาสตร์
4. สถานที่สำรวจ (Location)	บ้านหมอเห สายโกสินทร์ ต.ไร่ชิ่ง อ.สามพราน จ.นครปฐม
5. สถานที่ทำสำเนาดิจิทัล (Digitization Location)	บ้านหมอเห สายโกสินทร์ ต.ไร่ชิ่ง อ.สามพราน จ.นครปฐม
6. วันที่ทำสำเนา (Date)	22 สิงหาคม 2556
7. ชื่อผู้สร้าง (Creator)	-
8. ประเภทของเอกสาร (Type)	สมุดไทยขาว
9. จำนวน (Format of original)	1 เล่ม/ 97 หน้า
10. ขนาดเอกสาร (Size of original)	37x12.5x2.5 ซม.
11. รูปแบบไฟล์เอกสาร (Digital Format)	image/jpg
12. อักษรที่ใช้บันทึก (Script)	ไทย
13. ภาษาที่ใช้บันทึก (Language)	ไทย
14. สภาพของเอกสาร (Condition)	สมบูรณ์
15. คำสำคัญ (Keywords)	ตำรายา, อาการ 32, ใช้เหนื่อ, ยาเบญจกูด
16. ภาพประกอบ (Illustrator)	

^๑ นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).

สมุทไทยชาวเรื่อง ตำราอาการ ๓๒ ลักษณะไข้เหนือ ฉบับบ้านหมอเห สายโกสินทร์นี้ กล่าวถึงการทำยาเบญจกุล โสฬส ประกอบไปด้วยสมุนไพร ดังนี้ พริก ขิง สะค้าน เจตมูล ดีปลี และข้าพลุ โดยมีสัดส่วนผสมยาแตกต่างกันไปตามกำลังของธาตุทั้ง 4

อาการ 32 คำว่า อาการ 32 เป็นคำที่มาจากคติในทางพระพุทธศาสนา ที่ถือว่าร่างกายของคนเราสามารถพิจารณา จำแนกออกเป็นธาตุทั้ง 4 คือ ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน) อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) เตโชธาตุ (ธาตุไฟ) และ วาโยธาตุ (ธาตุลม) ในจำนวนธาตุทั้ง 4 นี้ มีอยู่ 2 ธาตุ ที่สามารถจับต้องได้ คือ ปฐวีธาตุ กับ อาโปธาตุ

ปฐวีธาตุ เป็นธาตุที่มีลักษณะแข็งแข็ง มี 19 อย่าง ได้แก่ ฝม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า กับ มันสมอง อีก 1 อย่าง รวมเป็นทั้งหมด 20 อย่าง ส่วน อาโปธาตุ เป็นธาตุที่มีลักษณะเอิบอาบ มี 12 อย่าง ได้แก่ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร หากเรานับรวม ปฐวีธาตุ และ อาโปธาตุ ก็จะได้ 32 อย่าง เราจึงเรียกว่า อาการ 32

จากนั้นได้กล่าวถึงลักษณะของโรคไข้เหนือ มีหลายประเภท เช่น ประดง ลาดสาด แม่ตะง้าว ฝีเลือด ฝีกาฬ และยาสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคต่างๆ ที่กล่าวมา

ท้ายเล่มสมุทไทย เขียนด้วยดินสอ เป็นเรื่องการดูลักษณะของขโมย การได้คืนเนื่องจากของหาย

หน้าต้น

หน้าต้นอาการ ๓๒ ลักษณะไข้เหนื่อ ยาเบญจกุล

หน้าและจะปรากฏให้พ้นสงสารทุกข์ด้วยก็จงตั้งอยู่ในสุจริตธรรมเที่ยงแท้ ข้อหนึ่งให้ตั้งอยู่ในศีล ๕ ศีล ๘ ประการ ให้หมั่นในสันดานอย่าได้ขาด แล้วให้ตั้งตัวองอาจประดุจพญาราชสีห์ออกจากถ้ำ อ่ายอ้อต่อต่อบุคคลผู้ใดผู้ใด ข้อหนึ่งเล่าให้ปราศจากบาปกรรมทั้ง ๑๔ ตัว^๒ นั่นคือ **อโกลโห อโมโห อโทโส ทิฏฐิ มาโน วิตกโก วิจารณ์ อโนตปปี ขนท จ ถินน มิทท์** ๗ โดยนัยอธิบายนั้นว่าผู้ใดจะเป็นแพทย์ท่านสั่งสอนในคัมภีร์นี้ว่า

อโกลโห คืออย่าให้โลกเห็นแต่จะได้ทรัพย์ คือเห็นเขาเบาบางแกลังกล่าวกลอุบายกระทบกระทั่ง ให้เห็นว่าใช้นั้นหนักกลางที่ทำเล่ห์กลวามอยานันต่าง ๆ แพทย์จะใคร่ได้ทรัพย์เขา แพทย์ผู้ใดกระทำดังนี้ท่านว่าเป็นหมอกโหกท่านให้พึงละเสีย

อโทโส คืออย่าให้มีความโกรธแก่ผู้ใช้แลพยาบาลนั้นแล หมออันกล่าวถ้อยคำเสียดแทงนั้น ให้อดใจละเสีย อย่ายให้ความโกรธจริงได้ชื่อว่าชนะแก่มาร ก็ชนะแก่ความโกรธดุจกันแล ๗

อโมโห คืออย่าให้หลงว่าในที่ หลงด้วยคำวาจาผู้ใช้ หลงด้วยคนพยาบาล หลงด้วยแพทย์หมอกกล่าวเพทุบายล่อลวงด้วยถ้อยคำสิ่งใดสิ่งหนึ่งสุดแต่จะให้เสียการถ่ายเดียว ผู้ใช้หลงด้วยกลอุบายดังนี้ แลคนผู้ใช้นั้นก็จะตายแล ๗

สิทธิการิยะ ถ้าจะทำยาเบญจกุลโสฬส^๓ ท่านให้ตั้งธาตุทั้ง ๔ ลงคือ ปฐวี ๒๐ อาโป ๑๒ เตโช ๔ วาโย ๖ นั้นลงเอาอายุบวกทุกประการ เอา ๕ หาร ถ้าได้เศษการนั้นศูนย์ จึงประกอบแต่งยาตามที่ท่านไว้นี้เกิด ๗

ปฐวีธาตุศูนย์ พริก ๑ ชิง ๒ สะค่าน ๓ ช้ำพลู ๔ เจตมูล ๘ ดีปลี ๑๖ ๗

อาโปธาตุศูนย์ พริก ๑ ชิง ๒ สะค่าน ๓ ดีปลี ๔ เจตมูล ๘ ช้ำพลู ๑๖

เตโชธาตุศูนย์ พริก ๑ ชิง ๒ สะค่าน ๓ เจตมูล ๑๖ ดีปลี ๘ ช้ำพลู ๔ ๗

วาโยธาตุศูนย์ พริก ๑ ชิง ๒ เจตมูล ๓ ช้ำพลู ๔ สะค่าน ๑๖ ดีปลี ๘ ๗ ๗

ตำรับหนึ่งถ้า ปฐวี อาโป เตโช วาโย อากาศ ธาตุกำเริบขึ้นนั้นมันให้บวม ให้เปื่อยนั้ก ตัวตื่นตาย ร้อนทั่วกายจุกเสียด อันนี้ท่านว่าธาตุกำเริบ ให้รากเบาขึ้นมาก เพื่อออกนั้ก หาวมิขาด มักใจหาย มักตกใจ นอนสะดุ้ง ท่านให้เอาอายุตั้งเอาแต่ละสิ่งคูณ เอา ๕ หาร ๗ ปฐวี ๒๐ อาโป ๑๒ เตโช ๔ วาโย ๖ อากาศ ๔ คือ ดีปลี ๘ ช้ำพลู ๑ เจตมูล ๑๖ สะค่าน ๒ ชิงแห้ง ๔ ทั้ง ๔ หาร ถ้าธาตุอันใดศูนย์ให้ทวีธาตุนั้นขึ้น ๒ เท่า ให้ทำผงลงน้ำผึ้งกินแต่คนเดียวจำเรียวอายุให้ธาตุทั้ง ๔ เสมอกันแล ๗ สิ้นอุปะเบญจกุลแต่เพียงเท่านี้ ๗

ยังตำรับหนึ่งแลท่านว่า เตโช วาโย อาโป ปฐวี อากาศ เจตมูล ๑ บาท สะค่าน ๑ บาท ๒ สลึง ช้ำพลู ๑ บาท ๒ สลึง ดีปลี ๑ บาท ๒ สลึง ชิงแห้ง ๑ บาท ให้ทำผงกินดุจเดียวกันแล ๗ จบตำรับหนึ่งแล ๗

สิทธิการิยะ ยาเบญจกุลแทรกแก้ไข้ตามระควิเศษชนั้ก ถ้าบุคคลผู้ใดปรารถนาจะเป็นแพทย์พึงศึกษาให้รู้จักธาตุทั้ง ๑๒ เดือนแล ให้รู้จักธาตุทั้ง ๔ ทุกวันนี้แพทย์จะรู้จักธาตุนี้ก็เป็นอันน้อยนั้ก ถ้าแลรู้จักรักษาโรคนั้นหายแล ท่านให้ทำยาเบญจกุลกินตามระควิทั้ง ๓ ถ้าจะทำยาเบญจกุลเอาเสมอภาค เอาช้ำพลู ๑ สะค่าน ๑ ชิงแห้ง ๑ ดีปลี ๑ เจตมูล ๑ ต้มก็ได้ ทำผงก็ได้ให้กิน ตามธาตุสำหรับคิมหันตฤดูร้อนแล ๗

เบญจกุลย้งหนึ่งเล่า เอาช้ำพลู ๑ เฟื้อง สะค่าน ๒ เฟื้อง ชิงแห้ง ๓ เฟื้อง ดีปลี ๑ สลึง เจตมูล ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ต้มก็ได้ ทำผงก็ได้ กินสำหรับฤดูวสันตฤดูฝน ๗

^๒ บาปกรรมทั้ง ๑๔ ประการที่แพทย์พึงละเว้น ปรากฏในคัมภีร์ฉันทศาสตร์ ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความใคร่ ความหลอกลวงความพยาบาท ความคลางแคลงใจ ความประหม่า ความง่วงหงา ความถือดี ความล้งเลใจ ความเบียดเบียน ความไม่กลัวบาป และความรังเกียจคนไข้อนาถา.

^๓ มหาพิกัถโสฬสเบญจกุล คือพิกัถยาที่ใช้แก้ในกองธาตุทั้ง ๕.

ยังหนึ่งชื่อว่า สารเบญจกุล แก้มจุกเสียดแลลมปัจจุบันก็ได้แก้มท้องลายน้ำผึ้ง ถ้าท้องมีสบายลายน้ำร้อนกิน บำรุงไฟธาตุด้วย ท่านให้อาสะค่าน ๑ ซ้ำพลู ๒ ชิง ๓ ดีปลี ๔ เจตมูล ๕ ต้มก็ได้ทำผงก็ได้สารพัดลาย ตามแต่ยกลายเอาเถิดได้ทุกอัน ตามแต่พิจารณาดูเห็นควรด้วยโรคนาโรคนด้วยเพลลา ฤดู แลควรแก่การแพทย์จะรักษานั้นแล ฯ๐๑

เบญจกุลโสฬสแทรก เอาข้าวพลู ๓ สะค่าน ๓ ชิงแห้ง ๔ ดีปลี ๕ เจตมูล ๘ ต้มก็ได้ทำผงก็ได้ กินสำหรับหมั้นตฤดูหนาว แล ฯ๐๑

น้ำกระสาย ถ้าเป็นริดสีดวงจุก ลายน้ำผึ้งกินให้อาพริกไทยแทรกเท่าอายุคนใช้นั้น ลายน้ำร้อนกินปลุกไฟธาตุด้วย บำบัดโรคทั้งปวง ถ้าใช้ตัวร้อนสาริบาดลายน้ำขิง น้ำส้มซ่า ก็ได้ ลมจุกน้ำกระเทียมก็ได้แล ฯ๐๑

เบญจกุลขนานหนึ่ง เอาข้าวพลู ๒ สะค่าน ๓ ชิงแห้ง ๖ ดีปลี ๘ เจตมูล ๑๖ พริกไทยเท่ายาทั้งหลาย ต้มก็ได้ทำผงก็ได้ ถ้าตัวร้อน เนื้อร้อน ใช้สาริบาด ลายน้ำขิง น้ำซ่า สารพะพ่น้ำกระสายก็ได้ ถ้าเป็นพรรตึก เอาลูกมะขามป้อม ๑ สมอไทย สมอพิเภก ต้มเอาน้ำลายยากิน ฯ๐๑

ยังหนึ่งเล่าแก้ม ๘ จำพวก เสมหะ ๒ จำพวก แลให้จำเรียวอัคนิผล เอาชิงแห้ง ๑ สะค่าน ๒ เจตมูล ๓ ข้าวพลู ๔ ดีปลี ๕ ต้มก็ได้ ทำผงก็ได้ น้ำกระสายตามแต่ละลายเถิด พิจารณาโรคควรแก่โรคนั้น ถ้าเป็นพรรตึกเอาข้าวพลู ๒ ส่วน ถ้าแก้มจุกเสียดให้หัวดีปลี ๑๖ ส่วน สารพะพ่น้ำกระสายลายเถิดพิเศษนัก ฯ๐๑

ที่นี้จักกล่าวน้ำกระสายเบญจกุลสืบไป ถ้าจะแก้มลายน้ำกระเทียม น้ำซ่า แก้ม ๘ จำพวก ลายน้ำเปลือกกุ่มบก ถ้าลมจุกออกแลรอก เอาเบญจกุล ๑ ตำลึง ๑ บาท พริกไทย ๑ สลึง ซ่า ๑ บาท เปลือกกุ่มบก ๒ สลึง กระเทียม ๑ สลึง ยาทั้งนี้ตำเอาน้ำปรุงลงลายน้ำผึ้ง น้ำกระเม็ง ก็ได้กินเถิด ฯ

ถ้าลมจุกเสียดเป็นก้อนในท้องลายน้ำเปรียงพระโคกินหาย ฯ

ถ้าเป็นลมตัวเย็น ตินเย็น นั้นก็ดีเอาชิง ๑ ซ่า ๑ กระเทียม ๑ ตำเอาน้ำลายยากินหาย ฯ

ถ้าใช้เพื่อลมลายน้ำส้มซ่าก็ได้ลายน้ำซ่าก็ได้ น้ำกระเทียมก็ได้ ย้ากุ่มบกก็ได้แล ฯ

ถ้าใช้เพื่อเสมหะ เอาอบเชย ๑ ลูกจันทน์ ๑ ตำเอาน้ำลายยากิน ฯ

ถ้าเป็นเสมหะปอก เอาไพล ๑ ใบคนที่สอ ๑ ลูกจันทน์ ๑ ต้มเอาน้ำลายยากิน ฯ

ถ้าเสมหะแห้งในคอ น้ำมะนาว เหลือร่าหัด ลายกิน ฯ

ถ้าจะให้เสมหะออก เอาข้าวพลูแทรกลงตามจะละลายเถิด ฯ

ถ้าเป็นประดงลายน้ำฝัก ฯ

ถ้าเป็นลมริดสีดวงพอมเหลืองลายน้ำใบจิงจ้อ น้ำใบอังกาบ ก็ได้ ฯ

ถ้าริดสีดวงแห้งหิดไอ เอาโกศทั้ง ๕ ต้มลายยากิน ถ้ามีฟิงลายน้ำใบคนที่สอ น้ำใบกะเม็งตัวผู้ กินหาย ฯ

เป็นริดสีดวงตกเลือด เอาใบเสนียด ๑ รากกล้วยตีบ ๑ ตำเอาน้ำลายยากิน ฯ

เป็นริดสีดวงเสมหะเป็นกำลั้ง เอาใบกะเม็งตัวผู้ ตำเอาน้ำ ๑ มูตรโคดำ ๑ ลายยากิน ฯ

ถ้าเป็นไข้พอมเหลือง เอาไพลตำเป็นผงเท่ากับยาเบญจกุลลายน้ำนาวกิน ฯ

ถ้าลงท้องเอากระเทียมลายเบญจกุลกิน ฯ

ถ้าเป็นบิดตกมูกเลือด เอาพริกไทย ๑ เปลือกลูกทับทิม ๑ เปลือกมูกมัน ๑ ต้มเอาน้ำลายยากิน ฯ

ถ้าท้องมาน เอาน้ำนมโค น้ำนมกระปือ ลายยากิน ฯ ถ้าบวกทั้งตัว ลายน้ำมันเนยกิน ฯ

ถ้ามีฟิงเอารากจิงจ้อต้มลายยาน้ำหัสคุณก็ได้ ฯ

ถ้าใช้ฟกบวมทั้งตัวก็ดี บวมท้องก็ดี เอาภารงูแดงทั้งทั้งตันราก ต้มเอาน้ำลายยากิน ฯ๑

ถ้ามุดกิดมุดฆาต เอาเบญจขี้เหล็ก ๑ แก่นแสมทั้ง ๒ ภารงูแดง ๑ ใบสะเดา ๑ งวงตาล ๑ เปี้ยผู้ ๑ ยาทั้งนี้เฝ้าเป็นต่าง แซ่เอาน้ำแต่ใส่ลายยาจึงปรุงยา เอาสารส้ม ๑ ดินประสิ่วขาว ๑ น้ำแดงโม น้ำแดงกว่า คูลีการด้วยกันกิน ฯ๐๑

ยารูมารอนาแน่น จึงทำยาขึ้นกิน เอาละอองพระกฤษ ๑ สหัสคุมเทศ ๑ ลูกสลอด ๑ ยาทั้งนี้บดด้วยยางสลัดได แลยางบุก ยางกลอย ปั้นเม็ดเท่าพริกไทย กินวันละเม็ดตลง ๗ วันเป็นยารูมารแล ฯ๐๑

ถ้าเป็นทะเลลุมบวมทั้งตัว ให้หุงน้ำมันกิน เอาการบูร ๑ ตำลึง เทียนดำ ๒ บาท ลูกผักชี ๑ ตำลึง ๑ บาท ลูกสลอด ๑ บาท กลี้อทะนนาน ๑ น้ำมันงาทะนนาน ๑ หุงคองแต่น้ำมันกินแล ฯ๐๑

ถ้ามีขอบเอาผิวมะกรูด ๑ บาท รากเบญจมาศเหลือง ๑ บาท ลูกรักขำเล ๑ บาท ดีปลี ๑ บาท พริก ๑ บาท ชิง ๑ บาท กระเทียม ๑ บาท ใบสมอทะเลเท่ายาทั้งหลาย ใบสมอหนึ่งเสียก่อน ตากให้แห้งทำผงลายน้ำส้มช้ำกินแล ฯ๐๑

ยาแช่น้ำอาบมานทะเลลุม เอาเปลือกสันพร้าวางแอ ๑ ต้มไว้ให้เย็นลงแช่อาบหายแล ฯ๐๑

อนึ่งเอาหิงหาย ๑ เปลือกทอง ๑ เปลือกสำโรง ๑ ต้มกิน แช่บ้างวิเศษนักแล ฯ

ยากินแก้มารทะเลลุมบวมทั้งปวง เอาพริกไทย พริกเทศ เปลือกมะกรูดคั่วให้เกรียม ๑ บดด้วยน้ำผึ้งกินเท่าลูกพุทราหายแล ฯ๐๑

ยาแก้บวม เอาขมิ้นอ้อย ๑ หน่อไม้ฤาษี ๑ เอาน้ำเท่ากันจึงเอาข้าวเหนียวตานยามาตำเป็นแป้ง เอาลายลงที่น้ำยาทาบวมหายแล ฯ๐๑

ถ้าบวมพกก็ดี หาห้วมิได้ชื่อว่า ห้วคว่ำ เอาหญ้าตีนตุ๊กตุ้ ๑ ใบน้ำเต้า ๑ หญ้าผูกควาย ๑ ผักปลาบ ๑ ใบขี้ก่าทั้ง ๒ นี้จึงเอาปูนขาวแช่เอาแต่น้ำใสเป็นกระสายบดยาพอกหายแล ฯ๐๑

แลน้ำกระสายยาเบญจกูลนั้นว่ายังไม่สิ้น ถ้าใช้เพื่อเสมหะเอาน้ำตาลทราย ๑ ลูกยอ ๑ น้ำมันงั่ว ๑ บดลายยากิน ฯ

ถ้าใช้สันนิบาตตาแดง เอาชะมด ๑ พิมเสน ๑ บดปรุงยาเบญจกูลลายน้ำทั้งสองกินหาย ฯ

ถ้าใช้สันนิบาต เอาโกฐจุฬาลำภา ๑ หญ้าตีนนก ๑ ต้มลายเบญจกูลกิน ฯ

ถ้าใช้สันนิบาตเพื่อลม เอาพริกไทย ๑ โพล ๑ กระเทียม ๑ สมอเทศ ๑ กระดอม ๑ ต้มลายยากิน ฯ

ถ้าใช้สันนิบาตขัดเบา เอาโคกกะออม ๑ ต้มลายกิน ฯ ถ้ามีฟงเอาน้ำมันยางลายกิน ฯ

ถ้าใช้สันนิบาต เบญจจีเหล็กต้ม เมื่อกินน้ำตาลรำหัดกิน ฯ ถ้าใช้ตีพุงลายน้ำมะพร้าวอ่อน น้ำอ้อยแดง น้ำข้าวข้าว กินแล ฯ

แก้รากเอากะลำพักต้มเอาน้ำลายเบญจกูล เมื่อกินปรุงชะมดพิมเสนลง ถ้ามีฟงเอาจามแห้งเผาแทรกลายเหล้ากิน แม้มีเชื้ออยู่ อยู่มิได้เลย ฯ

ถ้าใช้หนักเอาใบเสนียดแทรกเบญจกูล ปั้นเป็นลูกกลอนแทรกเกลือกิน ฯ

ถ้าใช้นานหายเอาจันทน์ทั้ง ๒ ต้มเอาน้ำลายยาชะมดพิมเสนรำหัดกิน ฯ

ถ้าใช้ตัวร้อนลายน้ำจันทน์ น้ำค่าง กินหาย ฯ

ถ้าใช้สะบัดร้อน สะบัดเย็น ให้หนักตัว เอาน้ำขิง น้ำบอระเพ็ด น้ำข่าก็ได้ลายกิน ฯ

ถ้าใช้ปวดท้อง เย็นท้อง เอาลายน้ำผึ้งกิน ฯ

ถ้าเป็นหืดเอาพลับพลึงตำเป็นผงแล้วหีบเอาหีบหนึ่ง มาประสมเบญจกูลลายน้ำร้อนกินหาย ฯ

ถ้าใช้เจ็บอกลายสุรากินหาย ฯ

ถ้าใช้เจ็บคอกินข้าวมิได้ ลายน้ำเกลือกินหาย น

ถ้าเป็นกล่อนลงฝักบวม เอาน้ำส้มโอ น้ำส้มมะนาว น้ำร้อนคูลีการลายเบญจกูลกินหาย ฯ

ถ้าเจ็บฟันเอาน้ำผักบุงเป็นกระสายบดปั้นอม ฯ

ถ้าชุขบตายแล้วเผาเหล็กให้แดงแล้วจึงชุบลงที่น้ำผึ้งให้ได้ ๗ ที แล้วรดลงที่แผลหาย จึงเอาเบญจกูลหีบ ๑ ชะมด ๑ พิมเสน ๑ จันทน์หอม ๑ บดลายน้ำมะพร้าวอ่อนกินหาย ฯ

ถ้าใช้จับหัวลมเอาขิง ๑ หัวหอม ๑ ตำเอาน้ำลายเบญจกูลกินหาย ฯ๑

ถ้าใช้จับสันลายน้ำมะพร้าวกิน ฯ

ถ้าเจ็บท้องลายน้ำสลดไต น้ำโปกะเม็ง กิน ถ้ามีฟิงเอาเทียนทั้ง ๕ โกฎพุงปลา ๑ จิงจ้อ ๑ เอาเท่ากันกับเบญจกุกอบด ลายน้ำฝิ่งกินหาย ฯ

ถ้าใช้จุกอกและสะอึกกินข้าวมิได้ เอากล้วยไขผ่านตากให้แห้งแล้วเอาสุรากับมูตรคนแขกกล้วยไข่แห้งกินหาย

ว่าด้วยระดูเดือนด้วยธาตุ

ที่นี้จะว่าด้วย ธาตุ ระดู เดือน ๑๑ เดือน ๑๒ พยาธิบังเกิด เหตุกินผักแปลงสาแลงอาโปธาตุให้โทษแก่บุคคลผู้นั้น มีความโกรธมากครั้งไปเร้วจะหนักเบาขึ้นน้อยๆ จักใคร่กินของแสลง มักเกิดเลือดลมไอผอมเหลือง มือตบพลงท้องนอนไม่หลับให้ทำยานี้กิน เอาผักแพวแดง ๑ โกฎก้านพร้าว ๑ ลูกมูกมัน ๑ ชิง ๑ ตีป्ली ๑ ลูกมะตูม ๑ ทำผงละลายน้ำร้อนกิน ฯ

ถ้าเดือน ๖ เดือน ๘ เดือน ๑๐ เตโชธาตุบังเกิดในท้องร้อนดูจน้ำดื่มมีตายให้เมื่อยขบเดือดอยู่ในท้อง ถ้าจะแก้ให้เอา เทพทา ๑ ทำผงละลายน้ำร้อนกิน ฯ

ถ้าเดือน ๑๑ เดือน ๑ เดือน ๓ วาโยธาตุให้บังเกิดผอมขาวซีดชুবเพื่อริดสีดวง เกิดเพราะเสมหะ ให้เจ็บอกให้ลั่นอยู่ในท้องเป็นไข้ดูเลือดขึ้น ทำยานี้กินเจตมูลเพลิง ๑ ยาวพาณี ๑ รากผักชี ๑ เปลือกมูกมัน ๑ ทำผงละลายน้ำร้อนกิน ฯ

ล้างที่เลือดหูกอาหารไม่มีรส ทำยานี้กิน เอาตีป्ली ๑ เปราะปา ๑ หัวหมู ๑ ลำพัน ๑ ทำผงละลายน้ำร้อนกิน ฯ ถ้ามี ฟิงเอามหาหิงค์ ๑ ตีป्ली ๑ ว่านน้ำ ๑ ลูกราชดัด ๑ กระวาน ๑ ซะเอมเทศ ๑ ทำผงละลายน้ำร้อนก็ได้ เหล้าก็ได้ น้ำฝิ่งก็ได้ แก้ว วาโยให้ลายน้ำมะขี้ ฯ

ถ้าเดือน ๑๒ เดือน ๒ เดือน ๔ บังเกิดวายุธาตุให้ผอมเหลืองก็ดี มือตบเป็นเหน็บแลให้บวมแดงขึ้นเหมือนโลหิต ให้ ร้อนตื่นมือดูจไฟลน แล้วผุดขึ้นนั่งลงมีตหน้ามัวตา ทำยานี้กินแก้สรรพโรคเจ็บท้องแลหืดไอมองคร่อ เอาพริก ๑ ชิง ๑ ตีป्ली ๑ ว่านเปราะ ๑ หัวหมู ๑ ทำผงละลายน้ำร้อนกิน ฯ ถ้ามีฟิงเอาพริก ๑ ชิง ๑ ตีป्ली ๑ อุดพิต ๑ หัวหมู ๑ ทำผงละลายน้ำร้อนกิน ฯ

ที่นี้จะว่าด้วยอาการ ๓๒

เกสา ผม **โลมา** ขน **นกุขา** เล็บ **ทนต์** ฟัน **ตโจ** หนั่ง **มัส** เนื้อ **นหารู** เอ็นน้อยเอ็นใหญ่ **อฏฐิ** กระดูก (**อฏฐิ**) **มิณข** สมองกระดูก **วุก** ม้าม **หทย** หัวใจ **ยกัน** ตับ **กิโลก** ฟังผืด **พิท** พุง(ไส้) **บปผาส** ปอด **อนต** ไส้(น้อย) (ไส้ใหญ่) **อนตคุน** ไส้ใหญ่(ไส้) **อุทรีย** อาหารเก่า(อาหารใหม่) **กริส** อาหารใหม่(อาหารเก่า) **ปิตต** ดี **เสมห** เสด **ปุก** โป **หนอง** **โลหิต** เลือด **เสโท** เหงื่อ **เมโท** มันชั้น **อส** น้ำตา **วสา** มันเปลว **เซโพ** น้ำลาย **สิงฆาณิกา** น้ำมูก **ลลิกา** ไขข้อ **มุตต** มูตร **มทรเก** ฟังผืด สมองหัว **มทรุชุนติ** สมองหัว

ถ้ามีหายให้แต่งยาตาม เอาหัวหอม ๑ ปูนผง ๑ น้ำประสาน ๑ พิมเสน ๑ เอาเสมอภาคทำเป็นผงนัตถ์ก็ได้ ใฝ่ฝามีมือสูดก็ได้ ห่อผ้าขาวบางคมก็ได้หายแล ฯ

แล้วแต่งยานี้จำเพาะภายในเอา สะค่าน ๑ ข้าวพลู ๑ ชิงแห้ง ๑ เจตมูลเพลิง ๑ ลูกมะตูมอ่อน ๑ แฝกหอม ๑ สมอไทย ๑ สมอเทศ ๑ ลูกผักชี ๑ กฤษณา ๑ จันทน์หอม ๑ มะขามป้อม ๑ เปราะหอม ๑ ว่านน้ำ ๑ เกสรบัวหลวง ๑ ตุกขุนาค ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาค ต้ม ๓ เอา ๑ กินแก้ธาตุ **สีขา** คือน้ำมูกแตกหาย ฯ

นิกา คือน้ำมันเมื่อแตงนั้น โลหิตเสียดูจกันมันขาออกผิวหนังดังผดเป็นวง ลางที่เป็นน้ำเหลือง ให้ปวดแสบร้อนเป็นกำลัง จะแก้ให้เอาโปกะเม็งกำมือ ๑ ใบถั่วแระกำมือ ๑ เทียนดำ ๒ บาท เทียนขาว ๒ บาท เปลือกกันเกรา ๑ ตำลึง ๒ บาท ยาข้าวเย็นเหนือ ๑ ตำลึง ๒ บาท ต้มกินหายแล ฯ

ยาทาตัว เอาใบผักปลังแดง ๑ ข้าวสาร ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ดินสอพอง ๑ ตำซโลมตัวผู้ใช้นั้นหาย ฯ

ลลิกา คือไขข้อพิการก็ดี แตกก็ดี อันว่าไขข้อที่อยู่ในกระดูกนั้น มันทำให้เมื่อยในข้อกระดูกทุกข้อทุกแห่ง ดูจคลาดออกจกกัน ให้ขัดดิงทุกข้อ แพทย์จะแก้ยากนัก ด้วยเป็นในกระดูกให้แก้ตามบุญเกิด ท่านให้เอายาข้าวเย็น ๕ ตำลึง รากคนทา ๒

ตำลึง ๒ บาท เหมือดคน ๑ ตำลึง ๒ บาท แก่นมหาด ๑ ตำลึง แก่นปฐู ๑ ตำลึง สนเทศ ๑ ตำลึง สักซี ๑ ตำลึง โกฎกระดูก ๒ บาท โกฎกะกลิ้ง ๒ บาท ลูกเมื่อย ๑ ตำลึง รากแพบ ๒ บาท สมเสี้ยว ๑ ตำลึง ๒ บาท สัมสันดาน ๑ ตำลึง ๒ บาท รากมะดัน ๒ ตำลึง พริกไทย ๑ ตำลึง ๒ บาท ชิง ๑ ตำลึง ๒ บาท ดีปลี ๑ ตำลึง รากประดงขอ ๑ ตำลึง กระดุกงูเหลือม ๑ ตำลึง ต้มกิน หายแล ฯ

มุตต์ คือมุตตรพิการแลแตงนั้น ให้ขัดหัวเหมา หัวเหมาฟก ขัดปัสสาวะแดงเหลืองก็ดี ขาวดั่งน้ำข้าวเซ็ด คือเป็นนิ้วก็ดี แลขึ้นในมุตตรก็ดี ลางที่มุตกิด มุตชาติ สันทฆาตจะแก้ ให้เอายาในคัมภีร์ชื่อว่า ทูลาวสา เถิด

ถ้าจะแก้ธาตุน้ำแตงนั้น เอาสะค่าน ๑ ข้าวฟลุ ๒ เจตมูล ๓ ดีปลี ๔ ชิงแห้ง ๕ ส่วน มะตูมอ่อน ๑ แผลหอม ๑ สมอทั้ง ๓ ลูกผักชี ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ยาข้าวเย็นจีน ๒ ตำลึง ๒ บาท อ้อยแดง ๓ ปล้อง ทูบอบเสี้ยก่อน โคลกกระสุน ๑ แห้วหมู ๑ ต้ม ๔ เอา ๑ กินหาย ฯ

ยาขัดเบา เอาใบมะขามกำมือ ๑ ใบส้มป่อยกำมือ ๑ ใบมะนาว ๗ ใบ หอม ๓ หัว [11] สารส้ม ๑ บาท ดินประสิว ๑ บาท น้ำอ้อยงบ ๑ ผ่าซีทั้งเสียข้างตะวันตก ชิก ๑ ใส่หม้อ ๓ ชิก ต้มกินเบาออกแล จบธาตุน้ำเท่านี้ ฯ

ปูนจปรี ที่นี้จะว่าด้วยธาตุดินต่อไป พระอาจารย์จะเจ้าท่านจัดออกเป็นแผนกแต่ละสิ่งละสิ่ง ฯ

เกสา คือผม ถ้าแตงนั้น ให้เจ็บสมอศิระษะผมล้น จะแก้เอาทางตาลมาลงไฟบิดเอาน้ำถ้วย ๑ เอาใบครามบิดถ้วย ๑ น้ำยาแพรกถ้วย ๑ น้ำมันอ้อยถ้วย ๑ น้ำมันงาถ้วย ๑ หุงคองแต่น้ำมัน ประดุงตีกา ๑ ดินกาน้ำ ๑ ดิตะพาบน้ำ ๑ ประงลงถ้วยถ้า ผมหายแล ฯ

โลมา ขนเมื่อแตงนั้นให้เจ็บเส้นขนทั่วสรรพางค์กาย ถ้าจะแก้ให้เอาน้ำมันที่แก้ในเกสานั้นก็ได้ จึงแต่งยากินเอาราก ส้มป่อย ๑ รากพุดลาขาว ๑ มะกรูดลูก ๑ ต้มกินแก้ **เกสา โลมา** แตงนั้นแล ฯ

นกขุ คือเล็บ เมื่อจะพิการแตงนั้นให้ต้นเล็บชาดำเขียวก็ดี ลางที่ให้ฟกบวม คือเป็นตะมอยหัวเดือนกลางเดือน ลางที่ให้ ขบเล็บชำเลือด ช้ำหนอง เจ็บปวดเป็นกำลัง ถ้าจะแก้ให้เอาชะมดตัน ๑ ข้าวสุก ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ยาดำ ๑ ดินประสิวขาว ๑ บดพอกหาย ฯ

ถ้ามีฟงเอาไขเปิดลูก ๑ เอาแต่ไขขาว มาประสมปูนกินหมาก พอกเอาไว้แห้งเองแล ฯ ถ้ามีฟงเอาใบผักปลัง ๑ ใบ บานเย็น ๑ ข้าวสาร ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ บดพอกหาย ถ้ามีฟงให้ยาเตร็ดต่อไปเถิด ฯ

ทนต์ คือฟัน เมื่อแตกแลพิการนั้น ถึงว่าหักไปแล้วก็ดี มันก็ให้ปวดอยู่ประเวณี สมมติให้เจ็บในรากฟันแลไรเหงือก ตลอดจนสมอง ถ้าฟันยังมีอยู่ท่านให้แก้ เหมือนแก้รำมะนาดนั้นเถิด ฯ

ตโจ คือหนัง เมื่อแตงนั้น แลหนังสากไป แต่ว่ามดตำตแดง แมลงวันจับลงก็ไม่รู้ตัวให้ร้อนแสบเป็นกำลังแล เรียกว่า เป็น กรมิโทษ เอาแบ่งข้าวหมาก ๑ เปลือกเฉียงพรวางแอ ๑ โกฎสอ ๑ โกฎหัวบัว ๑ ดอกสารภี ๑ ดอกพิกุล ๑ ดอกบุญนาค ๑ เกสรบัวหลวง ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาค บดลายน้ำดอกไม้ขมิ้นทั้งตัวหายแล ฯ ยากิน เอาชิงแห้ง ๑ บอระเพ็ด ๑ หญ้า ตีนนก ๑ โกฎสอ ๑ โกฎก้านพร้าว ๑ จันทน์ทั้ง ๒ เอาเสมอภาคต้ม ๓ เอา ๑ ประงชันชสรแลน้ำฝั้งลง กินแก้ไขกรมิโทษ อัน เกิดในผิวหนังหาย

มัส คือเนื้อทั้ง ๕๐๐ ขึ้น ถ้าแตงนั้นให้เจ็บเสียไปทั้งตัว มักให้ฟกที่นั่นบวมที่นี้ ให้เป็นพิษไป ลางที่ให้ร้อน ลางที่ผุดขึ้น ดังประกายเพลิง จะแก้เอาก้ามปูทะเลเผา ๑ ฟางเสน ๑ รากลำโพง ๑ รากหมีเหม่น ๑ รากบัวหลวง ๑ เปลือกทองหลางน้ำ ๑ โกฎก้านพร้าว ๑ ดินประสิว ๑ ดินสอพอง ๑ บดเอาน้ำหางตะเข้เป็นกระสายทาทั้งตัวหาย ฯ

ถ้าฟกบวมเอาใบขี้เหล็ก ๑ ข้าวสุกเผา ๑ ยาดำ ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ บดลายน้ำปูนใสทาหาย ฯ ยากิน เอาสัง ๑ ประระหอม ๑ สมอเทศ ๑ เทียนดำ ๑ ไพล ๑ รากพานงูแดง ๑ พริกไทย ๑ ชิงแห้ง ๑ ดีปลี ๑ เอาเสมอภาคทำผงลายน้ำมะนาวก็ได้ น้ำส้ม ชำ น้ำร้อนก็ได้กินหายแล ยาซื้อสังขเภศแล ฯ

นหารู คือเอ็น เมื่อแตกนั้น อันว่าเส้นประมาณทั้ง ๑๐ เส้น เส้นบริวาร ๒๗๐๐ นั้นก็หวาดไหวไปสิ้นทั้งนั้น ที่ลักก็ลักล่าที่แข็งก็แข็ง ที่ตั้งด้านก็ด้าน ที่ขอดก็ขอดเข้าเป็นก้อนเป็นเถ้าไป อันที่จะให้โทษนั้นแต่เส้นอันชื่อว่า สุมณา กับเส้นอัมพฤษณ์ นั้นผูกดวงใจ มีแต่จะให้สวิงสวาย หิวโหยหาแรงมิได้ อัมพฤษณ์นั้นแต่จะให้ระส่ายระล่า ให้เมื่อย เสียวไปทุกเส้นเอ็นทั่วทั้งตัว ตั้งแต่ที่สุดบาทาตลอดศีรษะ ลงมาให้จับเป็นเพลลา แต่เส้นอัมพฤษณ์สิ่งเดียวนั้นให้โทษ ๑๑ ประการ ถ้าพร้อมกันทั้ง ๒๗๐๐ แล้วยิ่งตาย ถ้าเป็นแต่ ๒ แต่ ๓ แต่ ๔ แต่ ๕ ยิ่ง ๒ จะแก้ไปได้อยู่

ยาแก้ปฐวีธาตุ คือ **นหารู** แดกนั้น ท่านให้เอาพริกไทย ๑ แก่นซีเหล็ก ๑ พญามือเหล็ก ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคทำผง ลายน้ำมะกรูด มะนาว น้ำส้มซ่า น้ำส้มสายชู ก็ได้ให้กินแก้สารพิษการแลแดกนั้นหาย ๆ ภาคนึงเอาหอยขม ๑ หอยโข่ง หอยแครง หอยกาบ หอยตาวัว หอยสังข์ หอยมุก หอยพิมการัง หอยอิรม กระจุกเสื่อ กระจุกโค กระจุกเลียงผา กระจุกแพะ ยาทั้งนี้เฝ้าเอาสิ่งละ ๑ ตำลึง รากทองแตก ๑ ตำลึง ๒ บาท สหศคณ ๑ ตำลึง รากส้มเสี้ยว ๑ ตำลึง ๒ บาท รากมะตาดเครือ ๒ ตำลึง ๒ บาท ปูนผง ๓ บาท พริกไทยเท่ายาทั้งหลาย ทำผงแล้วเอาต่างเบญจจีเหล็ก ๑ ต่างทางตาล ๑ ต่างสำโรง ๑ ต่างข้าวแป้น ๑ ต่างตอไผ่ ๑ ต่างผักโหม่น้ำ ๑ ต่างพานงูแดง ๑ ต่างบอระเพ็ด ๑ ทั้งนี้แช่เอาน้ำค้างต้มให้ร้อน เอามาละลายยาเนา หอยกินแก้เส้นเป็นก้อน เป็นเถ้า แลเส้นแตกให้ขอดกำเรบต่างๆ กินยานี้หาย ๆ

แลท่านให้ต้มยาเบญจจีเหล็ก ๑ สมอทั้ง ๓ มะขามป้อม ๑ ใบมดกา ๑ หัวหมู ๑ รากทองแตก ๑ บอระเพ็ด ๑ ขมิ้น อ้อย ๑ โกงน้ำเต้า ๑ เถาวัลย์เปรียง ๑ เทียนทั้ง ๕ เอาสิ่งละ ๒ สลึง ยาตำ ๒ บาท ราชพฤกษ์ ๕ ฝัก ต้ม ๓ เอา ๑ แทรกดี เกลือตามธาตุหนักเบาแลให้กินชำระน้ำเหลืองเสียทั้งแก้เส้นหายแล ๆ

ปฐวีธาตุคือ อัฐิกระดูกแห่งเราท่านทั้งหลายนี้ได้ ๓๐๐ ท่อนนั้น เมื่อพิการก็ดี แดกก็ดี แลในข้อนั้นละลายออกแล้ว ให้เจ็บปวดในกระดูก ดุจเคลื่อนคลาดออกจากกัน ๓๐๐ ท่อนนั้น เมื่อคนจะถึงแก่อาสัญ จะแก้เป็นอันยากนัก แต่ท่านไว้ยาให้แก้ดูตามบุญเกิด ให้เอามหาหิงค์ ๑ บาท ยาตำ ๑ บาท การบูร ๑ บาท ลูกจันทน์ ๑ สลึง ดอกจันทน์ ๑ สลึง กานพลู ๑ สลึง พริกหอมเท่ายาทั้งหลาย ถ้ามิได้พริกหอมเอาพริกกร่อนเถิด เอาน้ำเปลือกมะรุ้มกระสาย บดปั้นเท่าลูกมะแว้งเครือกิน ๙ เม็ด ๑๓ เม็ด ๑๕ เม็ด ถ้ามันให้ชักแทงอมือกำ น้ำตาตกน้ำลายฟูมปาก ลิ่นกระด้างคางแข็ง มีรู้สึกตัว เอายานี้ฝนด้วยน้ำมะรุ้ม น้ำร้อนกินหาย ๆ ถ้าจะให้ผายพรตกลายน้ำมะขามเปียก มะนาวลูก ๑ ฝนยา ๑๑ ยา ๑๓ ยา ๑๕ เม็ดตามธาตุหนักเบา ยาชื่อ พรหมภักต์น้อยแล ๆ

ภาคนึงเอามหาหิงค์ ๑ บาท ยาตำ ๓ บาท การบูร ๑ บาท พริกกร่อน ๑ บาท ลูกจันทน์ ๑ สลึง ดอกจันทน์ ๑ สลึง กระจวาน ๑ สลึง ดีปลี ๑ สลึง รงคทองบั้งไฟ ๓ บาท บดปั้นเท่าลูกมะแว้งเครือ สุราเป็นกระสาย ยาชื่อพรหมภักต์กลางประจุ ลมเสมหะ ไช้ข้อ แก้ปฐวีธาตุหาย ๆ ยาต้มเอาใบมหาประสาน ๓ ร้อยใบ ใบมะนาว ๑๐๘ สามใบตอ ๑ ประดงขอ ๑ เถา กะทงติด ๑ ตำลึง เทียนดำ ๒ บาท เทียนขาว ๒ บาท โภศกระดูก ๑ ตำลึง ขมิ้นอ้อย ๑ ตำลึง ๒ บาท ต้มกินปฐวีธาตุคือกระดูก พิการหาย ๆ

อฏฐิมิณขุ คือสมองกระดูกเกล้าเหมือนสมองกระดูกพิการก็เหมือนกัน ยาก่อนเดียวกันแล ๆ

วรกั คือ ม้าม ถ้าแตกนั้น ม้ามย่อนดุจม้ามพิการแต่ว่านั้นก็ว่าแต่ที่ตาย ถ้าจะแก้ ให้เอาโคกกระสุนกำมือ ๑ มะกรูดลูก ๑ ฝาง ๓ ท่อน ขมิ้นอ้อย ๕ ชัน เอาปูนขาวแช่น้ำให้ใส ยาต้ม ๓ เอา ๑ กิน ๓ วันหาย ๆ ยาต้มประจำธาตุคือ ม้ามแตก ให้เอาหางรอก ๑ หัวหมู ๑ จันทน์ทั้ง ๒ รากมะตูม ๑ รากแดงหนู ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคห่อผ้าขาว ต้ม ๓ เอา ๑ กินแก้หนาวร้อน พิษต่างๆ นั้นหาย ๆ

หทย คือหัวใจพิการก็ดี แดกก็ดี คือบุคคลอันเป็นมานี้ ถ้ายังอ่อนอยู่แต่คุ่มดีคุ่มร้าย มักโกรธซึ่ง ลงที่เป็นแต่ระส่ำระส่าย หิวโหยหาแรงมิได้ ถ้าจะแก้ให้เอาลูกคนที่สอง ๑ ใบสหศคณ ๑ สะบ้าปั้ง ๑ จันทน์ทั้ง ๒ เทียนขาวเปลือก ๑ เทียนตักแตน ๑ เทพทา ๑ ทั้งนี้เอาเสมอภาคบดปั้นแห้งไว้ลาย น้ำดอกไม้แทรกพิมเสนให้บูซาหาย ยาชื่อมูลจิตใหญ่ใช้ได้ ๑๐๘ หายแล ๆ

ขนานหนึ่ง เอาผลเอ็นเทศ ๑ ซะเอมเทศ ๒ ใบกระวาน ๓ ดอกบุนนาค ๔ พริกไทย ๕ ชิงแห้ง ๖ ดีปลี ๗ อบเชยเทศ ๘ รากน้ำใจโคร ๙ เกสรบัวหลวง ๑๐ จันทน์ขาว ๑๑ น้ำตาลทรายเท่ายาทั้งหลายทำผงกลายน้ำร้อนแก้ลมจับหัวใจแก้เลือดจับหัวใจให้คลั่งเพื่อทุรายุรณนั้นหาย ยาชื่อสามสาระใหญ่แล ฯ

ขนานหนึ่งชื่อ สว่างอารมณ์ ท่านให้เอารากบัวหลวง ๑ ลูกบัวเกราะ ๑ รากถั่วพู ๑ ผลถั่วพู ๑ หัวสด ๑ กระจับสด ๑ หัวบัวเผื่อน ๑ หัวบัวขม ๑ หัวบัวบา ๑ ลูกไม้แดง ๑ เม็ดแดงโม เม็ดแดงกวา ถั่วทอง ๑ ถั่วกาบแพ ๑ จันทน์หอม ๑ กฤษณา ๑ กระจับปัก ๑ ขอนดอก ๑ กรุงเขมา ๑ รากย่านาง ๑ เกสรบัวหลวง ๑ ดอกบัวเผื่อน ดอกบัวขม ดอกสัตตบงกช ดอกสัตตบุษย์ พิกุล ๑ บุนนาค ๑ สารภี ๑ วรรณิการ์ ๑ ชะมด ๑ พิมเสน ๑ ญี่ฝูฝรั่ง ๑ อำพัน ๑ เกล็ดหอยเทศ ๑ เอาเสมอภาค ดอกไม้เทศเป็นกระสายบดปั้นแห้งไว้กลายน้ำดอกไม้เทศ กินชุกำลังแก้สวิงสวาย ถ้ากินอาหารมิได้ถึง ๗ วัน ก็มิตายเลย แก้หัวใจระส่ำระส่าย กินยานี้หายชุกำลังด้วยแล ฯ

ภาคหนึ่งเอาชะมดเชียง ๑ เพ็อง พิมเสน ๑ สลิ่ง กฤษณา ๑ สลิ่ง ๑ เพ็อง กระจับปัก ๑ สลิ่ง ๑ เพ็อง จันทน์เทศ ๑ สลิ่ง ๑ เพ็อง กายาน ๒ สลิ่ง การบูร ๑ สลิ่ง เจตมูลเพลิง ๑ สลิ่ง [16]ชิงแห้ง ๑ บาท ดีปลี ๑ บาท สนเทศ ๑ ตำลิ่ง ๑ บาท เทียนดำ ๑ สลิ่ง บदनน้ำมะนาวเป็นกระ(สาย) ปั้นเท่าลูกมะกล่ำหรือตากแห้งแล้วใส่ขวดปิดอย่าให้ลมเข้าได้ ถ้าลมจับแน่นไปลายน้ำมะนาว ๗ ...กรอกเข้าไปพื้นแล ถ้าแก้ไ้ระส่ำระส่ายหิวโหยหาแรงมิได้ลายน้ำดอกไม้เทศ ดอกไม้เทศ แทรกน้ำตาลกรวด กินหาย ยานี้ชื่อสหัสสม มหาวีเศษนักแล ฯ

ปฐวีธาตุ ยกนั คือดับนั้นพิการก็ตี แตกก็ตีเป็นเพราะโทษ ๔ ประการ ประการ ๑ การผุดขึ้นในตับก็ตี บางที่เป็นฝีขึ้นในตับให้หลังเลือดสดๆ ออกมากมี อนึ่งเป็นไข้พิษกาฬ(มูคัมกริดร์)อยู่ในตับลงเป็นเลือดแลเสมหะเน่าปวดมวนเป็นกำลัง ให้ตาแดง เป็นสายเลือดผ่านสายลูกตาไป คนทั้งปวงสมมติว่าดีสาจเข้า เพราะว่าคนไข่นั้นเพื่อพหหาสีก็มีได้ยอมเจรจาด้วยผี หมอจะแก้เป็นอันยากนัก ประการหนึ่งเพราะธาตุดินแตก จำเพาะให้ไอเป็นกำลัง ให้หอบระส่ำระส่าย หายใจมิได้ถึงท้องน้อย กินอาหารไม่ได้ ลักษณะดังนี้คือ ปฐวีธาตุแตกบันความาทั้ง ๔ ประการนี้แต่ล้วนว่าการตัด แต่ว่ายยังมีพร้อมกันท่านให้ดูตามบุญเถิด ฯ

แก้ธาตุแตกดับทรุด

ถ้าแพทย์ผู้ใดจะแก้ธาตุแตก คือดับเป็นดังกล่าวนี้น้ำที่ดับทรุดเพราะเหตุ ๔ ประการ คือ ยาขนานนี้ แก่ตันเถ่าตันชั่วแห่งดับนั้น ให้เอายาอันชื่อเบญจอัมฤตชำระให้สิ้นร้ายแล้วจึงแต่งยาสำหรับธาตุกิน ต่อไปเอาเจตมูล ๑ บาท สะค่าน ๑ บาท ๒ สลิ่ง ดีปลี ๑ บาท ๒ สลิ่ง ดีปลี ๑ บาท ๒ สลิ่ง ชิงแห้ง ๑ บาท เปลือกมูกมัน ๒ บาท หัวหมู ๑ ตำลิ่ง รากชีกาแดง ๒ บาท ๔ สลิ่ง จุกโรหินี ๑ บาท เทพทา ๑ บาท สมุลแว้ง ๑ บาท โศกกระสุน ๑ บาท รากมะตูม ๑ รากมะตูม ๑ รากทองพันชั่ง ๑ เทียนทั้ง ๕ โกรฐทั้ง ๕ สมอทั้ง ๓ ลูกผักชีทั้ง ๕ สมอทั้ง ๓ ลูกผักชีทั้ง ๒ สารส้ม ๑ ดินประสีขาว ๑ น้ำประสานทอง ๑ เปราะหอม ๑ ทั้งนี้เอาสิ่งละ ๒ สลิ่ง ต้มก็ได้ ทำผงก็ได้ ลายน้ำมะนาว น้ำมะกรูด ก็ได้ น้ำผึ้ง น้ำส้มซ่า ก็ได้แล ฯ ภาคหนึ่งเอาแก่นพรม ๑ หัวใจพญาไวยราบ ๑ แก่นแสมทั้ง ๒ รากมหาละลาย ๑ ทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท ขมิ้นเครือเท่ายาทั้งหลาย กำลังวัวเถลิงเท่ายาทั้งหลาย ถ้าจะดองเอาดีปลี ๑ ตำลิ่ง ดองเหล้าที่เข้ม ๕ หนาน ถ้าจะทำลายยาไปชี้เหล็ก น้ำมะนาว น้ำมะรุม น้ำส้มชากินแก้ดับย่อน น้ำมันอ้อยด้วยหาย ฯ

ยาชื่อกล่อมนางนอน เป็นยาล้มดับมิให้เป็นอันตรายในดับนั้นได้ ท่านให้เอาเทียนทั้ง ๕ โกรฐทั้ง ๙ รากโครเครือ ๑ สังกรณี ๑ เกสรบัวน้ำทั้ง ๕ พิกุล ๑ บุนนาค ๑ สารภี ๑ มะลิ ๑ กฤษณา ๑ กระจับปัก ๑ ชะลูด ๑ ขอนดอก ๑ อบเชยเทศ ๑ น้ำประสานทอง ๑ ผงใบลานแก่ ๑ กระจับปู้ป่า ๑ ชะมด ๑ พิมเสน ๑ บดด้วยน้ำดอกไม้ แล้วใส่ขันสัมฤทธิ์ลนควันเทียนให้ทั่วแล้วจึงบดปั้นแห้งกลายน้ำกฤษณา กินแก้ระส่ำระส่าย แก้ลมเป็นมูกเป็นเลือด แก้ลมน้ำกล้วยตีบ แก้เสมหะน้ำมะแว้ง แก้ร้อนน้ำดอกไม้ ทั้งขโลม ทั้งกิน ถ้าจะแก้ให้ล่อมดับดับพิษไข้ พิษไข้ พิษดานชางพิการ เอารากหมากผู้ หมากเม็ย รากมะเฟือง ๑ รากต่อไส ๑ ผาง ๑ ต้มเอาน้ำลายยานี้กินหาย ฯ

ภาคหนึ่งเอารากมะกรูด ๑ รากมะนาว ๑ รากมะขาม ๑ ต้ม ๓ เหา ๑ กินเสียก่อน แล้วจึงแต่งยานี้พอกอก เอากะดุก
คร ๑ กระดุกคางควาย ๑ กระดุกคางหมู ๑ เผาให้ไหม้เอาสิ่งละเอียด ๑ ตำลึง ขมิ้นอ้อย ๑ ไพล ๑ บดพอกอกหาย ถ้ามีฟิงเอาใบ
เสนียด ๑ รากฝักนาม ๑ รากตุ้มกาเครือ ๑ รากผีเสื้อใหญ่ ผีเสื้อน้อย รากตาเสือ ๑ รากขี้เหล็ก ๑ รากมะตูม รากมะดุก ราก
คัตเค้า รากไคร้เครือ โลดทะนง ๑ ตับเต่าทั้ง ๒ ขอบชะนางทั้ง ๒ รากปรู ๑ รากคาง ๑ รากเล็บมือนาง ๑ รากสีหวด ๑ ราก
ชองแมว ๑ หญ้าป็นตอ ๑ รากผักไผ่ รากผักข้าว รากครามทั้ง ๒ ตะไคร้ทั้ง ๒ รากหอมน้อย ๑ สมุน ๑ ค้อนกลอง ๑ ไก่ให้ ๑
รากบัวหลวง ๑ ระยอม ๑ ว่านน้ำ ๑ กะโศกอน ๑ สลัดได ๑ ชิง ๑ ชาลิทั้ง ๒ ละหุ่งทั้ง ๒ รากมะเขือป่า ๑ รากกล้วยดิบ ๑
รากกลอย ๑ รากคนทา ๑ หัวเอน ๑ เล้าแล้ง ๑ รากมะพร้าว ๑ รากตาล ๑ ยา ๕ ๕ สิ่งนี้เอาเท่ากันต้มรมก็ได้ หุงเป็นซีกก็ได้
กินหาย ถ้ามีฟิงเอารากละหุ่ง ๑ รากประดู่ ๑ เอื้องพิศมา ๑ กระเช้าฝีมด ๑ เปล้าทั้ง ๒ รากเสือกทั้ง ๒ สหัทศคุณทั้ง ๒ โรกทั้ง ๒
เถ่าชาลี ๑ รากมะเดื่อ ๑ รากขี้เหล็ก ๑ รากเทียน ๑ เจตมูลเพลิง ๑ รากมะงั่ว ๑ รากมะนาว ๑ รากเล็บเหยี่ยว ๑ สับตากให้
ทับทาน ๑ ต้ม ๓ เหา ๑ แล้วสร้งเอากากออก ตำเป็นผง เอายานี้ปรุงลงอีก เอापิมเสน ๑ มหาหิงค์ ๑ เปลือกมะขาง ๑ เทียน
ดำ เทียนแดง โกรฐสอ โกรฐขมา จันทน์ทั้ง ๒ ชิงแครง ๑ กายาน ๑ ตีป्ली ๑ ยาทั้งนี้ตำเป็นผลปรุงลงแล้วจึงเอาสลอดปอก
เปลือก ๑ ตำลึง ๒ บาท ประสะลูกสลอดเอารวัน ๑ ต้มด้วยใบพลู วัน ๒ ต้มด้วยใบข้าพลู วัน ๓ ต้มด้วยใบพริกไทย วัน ๔ ต้ม
ด้วยใบมะขาม วัน ๕ ต้มด้วยน้ำเกลือ วัน ๖ ต้มด้วยข้าวสุก วัน ๗ ต้มด้วยมูลโคดำ ครบทั้ง ๗ วัน แล้วเอายางสลัดได ๑ ตำลึง
ประสมกันเข้าเอาพริกไทยเท่ายาทั้งหลาย จึงเอาไปปรุงลงที่ยามงตำไฉนั้น คลุกเข้ากับยาต้มที่รินไว้วันนั้น คูสิการเข้าตากให้แห้ง
บดป่นแห้งเท่าลูกพริกไทย กินทีละเม็ดลงจนเสมหะ กินแก้ดับทริดพิการต่างๆ ดังว่ามาแต่หลังนั้นหายสิ้นแล ยาขนานนี้ใช้ได้
พัน ๑ อย่างสนเท่เลย ฯ

กิโลมกั คือ ฟังผืดเมื่อพิการก็ตี แดก ก็ตี ออกแห้งให้ระหายน้ำ แลคือโรคริตสีดวงแห่งนั้น ถ้าจะแก้ให้เอาเปล้าน้อย ๑
รากหญ้าวงช้าง ๑ พริก ๗ ชิง ๗ หอม ๗ กระเทียม ๗ เกลือ ๗ บดให้กิน ถ้ามีฟิงเอาพรรณถันเหลือง ๑ ดินประสีขาว ๑
สลอด ๑ บดด้วยน้ำกล้วยดิบ ปั้นเท่าลูกพริกไทย กินทีละเม็ดใส่มะนาวกินหายแล ฯ

ปัท คือฟุงเมื่อแตกแลพิการนั้นให้ชดดอกท้องขึ้น ท้องพองให้แน่นในท้อง ในอก กินอาหารมิได้ ถ้าจะแก้เอาเบญจกูล
เสมอภาค ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ บอระเพ็ด ๑ มะตูมอ่อน ๑ รากขั้ตมอน ๑ ลูกผักชี ๑ หัวหมู ๑ เอาเสมอภาคต้มกินบำรุงธาตุนั้น
เสียก่อน ฯ

ถ้ามีฟิงเอารากภารงูแดง ๑ รากมะดุก ๑ รากไก่ให้ ๑ รากเบญจมาศ ๑ ใบพลูแก ๑ ต้มอาบหาย ฯ

ถ้ามีฟิงเอารากพิลังกาสาทั้ง ๕ ต้มด้วยเหล้ากิน ฯ

ถ้ามีฟิงเอาเปล้าน้อย ๑ พริกไทย ๗ ชิง ๗ หอม ๗ เกลือ ๗ บดป่นเท่าลูกตะขบกินทุกวันหาย ฯ

ปพลาส คือปอดพิการก็ตี แดกก็ตี อากการดูจใช้คือพิษกาหขึ้นไปในปอด ให้ร้อนในอกกระหายน้ำ ให้หอบโครงลด กิน
น้ำจนปอดลอยจึงหายยาก ลางที่กินจนรากน้ำออกมาจึงหางลง ถ้าจะแก้เอารากกระถินพิมาน ๑ ต้มกินหาย ถ้ามีฟิงเอาขี้ควาย
๑ เชือกเขาพรวน ๑ ดิงูต ๑ รากทรงบาดาล ๑ รากพิลังกาสา ๑ ต้ม ๓ เหา ๑ กินหายแล ฯ

ถ้ามีฟิงเอายาชื่อ เบญจบรรจบ ต้มให้กินหายแล ฯ

อนต์ คือไส้น้อย เมื่อพิการแตงนั้นไซ้ กินอาหารผิดสำแดงให้ปวดท้องขัดกลางที่ทั้งลง ทั้งราก ชื่อลมกัมมชาวมัก
เป็นเสมหะ กลัดอกมันมักตัดอาหาร ย่อมให้ไส้ตีไป ถ้าจะแก้เอาฝอยหมากเผา ๑ พริก ๗ ชิง ๗ หอม ๗ กระเทียม ๗ บดลาย
น้ำร้อนกิน ฯ

ถ้ามีฟิงเอาว่านไขเภา ๑ สหัทศคุณเทศ ๑ เปล้าน้อย ๑ พริก ๑ ชิง ๑ หอม ๑ ทำมลายน้ำร้อนกินหาย ฯ

ถ้ามีฟิง แก่นมะหาด ๑ พริก ๑ ชิง ๑ หอม ๑ กระเทียม ๑ เอาสิ่งละเอียด ๗ ต้ม ๓ เหา ๑ กินหาย ฯ

อนตคุณ คือว่าไส้ใหญ่ เมื่อแตงนั้น พิการนั้น มันให้วิ่งเวียน น้ำตาจะลุกยื่นให้หาวเรอ ขัดอกเสียบคางเจ็บเอวเจ็บหลัง
ให้ไอเสมหะขึ้นคอกให้ร้อนท้องน้อย ร้อนคอก เป็นลมโหกให้ตกเลือดตกนอง ถ้าจะแก้ให้เอาเถ่าแล้ง ๑ รากสะไคร้ ๑ หีบลม ๑
รากมะเดื่อปล้อง รากมะเดื่อชุมพร ต้ม ๓ เหา ๑ กินหาย ฯ ภาคหนึ่งให้เอาตีป्ली ๑ เปล้าน้อย ๑ สะค่าน ๑ รากจิงจ้อใหญ่ ๑

พลุปา ๑ ข้าป่า ๑ ชิงเครง ๑ เปลือสืนเฮว ๑ ทำผงลายน้ำร้อนกินหาย ๆ ภาคหนึ่งเอาใบพลวง ๑ รากอ้อยแดง ๑ รากกล้วย
ตีบ ๑ รากกล้วยหอม ๑ รากตาเสือ ๑ เสมอภาคต้ม ๓ เอา ๑ กินหาย ๆ ถ้ามีฟิงเอาใบผักหนอก ๑ รากก้างปลาแดง ๑ ราก
บ้านใบ รากกระจาย ๑ ยอดมะม่วง ๗ พริก ๗ ชิง ๗ กระทบ ๗ หอม ๗ เลือดแรด ๑ ทำผงปั้นเท่าลูกพริกไทยกินเช้า ๒ หาย
ๆ

อุทริย คืออาหารใหม่ เมื่อแตก แลพิการให้กินข้าวร้อนท้องนั้ก บางทีให้ลงดุงกินยารุ บางทีให้ช้ดอก ให้สะอึก จุกเสียด
ตามชายโครงให้พะอืดพะอม คนสมมติว่าไพธาตุแตกย้อน มิใช่โทษอาหารที่มีเคย ช้อหนึ่งอาหารดิบประการนี้ ลมกุกฉียวาส
มักไม่ตลอดมันให้เป็นต่างๆ บางทีให้ลงท้อง บางทีให้เป็นพรตักแตกขึ้น แดกลง กินอาหารไม่ได้ ถ้าจะแก้ให้ยออดไก้ให้ ๗ ชิง ๗
กระทบ ๗ พริกเทศทั้ง ๕ ทำผงปั้นลูกกลอนกินหาย ๆ

ถ้ามีฟิงเอาเบญจกานี ๑ พริก ๗ ชิง ๗ กระทบ ๗ รากข้าวสาร ๗ ท่อน ต้ม ๓ เอา ๑ กินหายแล้ว ท่านให้แต่งยา
สำหรับปฐวีธาตุให้เอาพริกไทย ๑ บาท ชิง ๒ บาท สะค่าน ๓ บาท ข้าพลู่ ๑ ตำลึง เจตมูลเพลิง ๒ ตำลึง ตีปลี ๔ ตำลึง ดอก
บุนนาค ๕ ตำลึง บัวหลวง ๑ บาท เปลือกมูกหลวง ๑๐ บาท กกรังกา ๑๐ บาท หัวหมู ๕ ตำลึง บอระเพ็ด ๓ ตำลึง ขมิ้น
อ้อย ๑๐ บาท เปลือกไข่เน่า ๕ ตำลึง ต้มกินหาย ๆ

กรีส คืออาหารเก่าเมื่อแตกพิการ คือชางขโมยกินลำไส้ ถ้าพันกำหนดชางคือริดสีดวง ถ้าจะแก้เอาพญารำแพน ๑ ราก
หนามแดง ๑ ฝ่ายแดงทั้งใบ ทั้งราก รากหนามแรด ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ ปรงพริก ๗ ชิง ๗ กระทบ ๗ กินหาย ๆ

ถ้ามีฟิงเอาเมกรุดลูก ๑ ต้มให้สุกเอาขึ้นชั่งกับเบญจกุกให้เท่ากัน เอามหาหิงค์ ๑ บาท การบูร ๒ สลึง พริกไทย ๒ สลึง
กระทบ ๑ บาท เปลือ ๒ สลึง ประสมเข้าด้วยกันบดให้กินหนัก ๑ สลึง กินเช้าเย็นเป็นยาบำรุงธาตุ แก้วโรริดสีดวงช้ ก็หาย
ได้ทำแล้ว ๆ

มทฤษฏ คือสมองหัวเมื่อแตกพิการ ให้เจ็บกะบาลศีระดงจะแตก ให้ตามิวูตึงปากจุกเพ็ด ลิ่นกระด้างคางแข็งเดิม
เป็นลมสันนิบาตลมปะกั้ ถ้ามีฟิงตาย ถ้าจะแก้ให้เอาพรรณผักกาด ๑ ลูกผักชี ๑ หอมแดง ๑ กระทบ ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ไพล ๑
ยอดกุ่มทั้ง ๒ ตำพอก ๓ วันหาย ถ้ามีฟิงเอาโลหิตนั้นออกเสีย แล้วให้เอาใบฝาง ๑ ใบตุ้มกาดัน ๑ ชี้แรด ๑ บดด้วยน้ำส้มมะจ้ว
ห่อผ้าขาว อุ้ไฟให้ร้อนประคบ ๓ วันหาย ๆ แล้วจึงแต่งยาให้กินเอาเปลือกลอด ๑ หญ้ารังกา ๑ หัวหมู ๑ มูกมัน ๑ ข้าพลู่ ๓
สะค่าน ๕ ตีปลี ๖ เจตมูล ๗ ชิงแห้ง ๒ สมุลแว้ง ๑ ลูกผักชีทั้ง ๒ การบูร ๑ ยาทั้งนี้ตำเป็นผงลายน้ำผึ้ง กินแก้ปฐวีธาตุแตกหาย
แล ๆ

สิ้นคัมภีร์ธาตุพิการแต่เท่านี้แล

สิทธิการิยะ ถ้าแพทย์ผู้ใด ๆ จะรักษาไข้เหนื่อนั้น ให้พิจารณาดุเถิด ย่อมมีอยู่หลายจำพวก จำพวกหนึ่งคือว่า ประดง ๖
จำพวก หนึ่งคือลาดสาด ๗ จำพวก หนึ่งคือแม่ตะง้าว ๓ จำพวก หนึ่งคือปาน ๓ จำพวก หนึ่งคือ ฝี่เลือด ๒ จำพวก หนึ่งคือ ฝี่
กาฬ ๗ จำพวกแล ๆ

เภทไข้ทั้งนี้ให้แพทย์พิจารณา ดูให้สองแหแลโทษไขอันใดจะมาให้โทษให้ร้อน ถ้าแพทย์จะแก้ให้พิจารณาดูเม็ดดวงแล
หลายก่อน ถ้าไม่เห็นปรากฏให้สองเทียนดูเพลากลางคิน ถ้าไม่เห็นเอาตันพฤษ์แห่งชูปน้ำมันสองดูให้ทั่วทั้งตัว ถ้าไม่เห็นก็ย้ง
จมอยู่ในเนื้อแล ให้ดูอาการภายนอกแลแต่งยากินภายใน กระหุงขึ้นแลพ่นยาดูก็ปรากฏออกแล ถ้ากินยากระหุงพ่นยากระหุง
ไม่เห็นปรากฏแล้ว ก็ให้แพทย์แก้ทางสันนิบาตสัมประชวนไปเถิด ๆ

ถ้าผุดขึ้นเป็นเม็ดดั่งขบชื่อว่า ประดงมด ถ้าสิ้นขึ้นดั่งผิวมะกรูดชื่อว่า ประดงข้าง ถ้าตั้งหัวเป็นเงาหนองชื่อว่า ประดง
ควาย ถ้าหัวดั่งลูกมะยมชื่อว่า ประดงวัว ถ้าหัวดั่งเม็ดข้าวสารขาวชื่อ ประดงลิง ถ้าหัวดั่งตัวปลาชื่อ ประดงแมว ๆ

ถ้าหัวเล็ก ๆ แดงเป็นหมูเท่าแม่มีแม่เท่า ตำลาดสาดเป็นปานแดง ๆ

ถ้าเหลืองเป็นหมูลาดสาดปานเหลือง ๆ

ถ้าดำเป็นหมูตำลาดสาดปานดำ ๆ

ถ้าเป็นหมุเขียวลาดสาดปานเขียวเป็นวงเหมือนกัน ฯ

ถ้าวงขาวลาดสาดแลปานขาว ฯ

ถ้าเป็นหมูลาดสาดนางแย้ม ฯ

ถ้าเป็นหมูรีคานิ้วมือดำดั่งกรมอลาดสาดพ่นเมือง ฯ

ถ้าเป็นดั่งตีนหมาแต่ว่าแดงไปลาดสาดสามสหายแล ฯ

ถ้าเห็นดำรีไปเหมือนตีด้วยหวายคือแม่ตะง้าว ฯ

ถ้าแลเขียวเป็นตาดารางแม่ตะง้าว ฯ

ถ้าแดงเป็นแผ่นเท้าฝ่ามือแม่ตะง้าวยามิต้องตายแล ฯ

อันว่ากาฬเกิดอย่างหนึ่ง หัวดั่งลูกมะเดื่อกลางหัวดำการดำตายแล ฯ

กาฬอย่างหนึ่งหัวแดงดั่งลูกตำลึงตายแล ฯ

กาฬอย่างหนึ่งหัวเขียวดั่งดอกผักตบตายแล ฯ

กาฬอย่างหนึ่งหัวเหลืองไม่ตายแต่ลำบากแล ฯ

กาฬอย่างหนึ่งหัวขาวไม่ตาย ฯ

กาฬอย่างหนึ่งลายเป็นหัวหิดไม่ตายแต่ลำบากยอมขึ้นที่สำคัญแล ฯ

อันหนึ่งขึ้นสองราวคางดำก็ตี แดงก็ตีใหญ่เท่า ๒ นิ้ว ๓ นิ้ว พิษมันร้อนนักชื่อว่า ปานแดง ปานดำ ฯ

ถ้าเป็นสองแถวตามสันหลังดำก็ตีแดงก็ตีชื่อว่าผีเลือดดำ ผีเลือดแดง แล ฯ

ถ้ามันจับแต่เข้าถึงเที่ยงแต่เที่ยงถึงค่ำมิพิษให้ครางดั่งวัวดั่งควายแล ฯ

ถ้ามันขึ้นให้ร้อนให้หนาว สะท้านแต่ว่าเท่านั้นเย็นขึ้นไปเอาขาเอาผ้าชุบน้ำยาเช็ดฝ่าเท้าฝ่ามือดูเห็นหัวขึ้นดั่งเม็ดงาแล

๓๐๓

สิทธิการิยะ เอาใบมะขาม ๒ สลึง บดลายน้ำชาวจ้าวพ่นให้ทั่วทั่วตัว แล้วก็เห็นปรากฏขึ้นดำก็ตี เห็นขึ้นแล้ว ฯ

เอาขานี้พ่นให้หลบลงไป เอาใบชี่กาแดง ๒ สลึง รากผักข้าว ๒ สลึง ดินประสิ่วขาว ๒ สลึง ถ้าร้อนนักใส่ดินประสิ่ว ๑ บาท บดลายน้ำชาวจ้าวพ่นพ่นแล้ว ฯ

แต่งยาล้อมดับให้กินเอาใบหมากเมียบ ใบหมากผู้ ใบสะเดา ๑ ใบมะยม ๑ ใบมะเฟือง ๑ ผักอีไร ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ บดลายน้ำชาวจ้าวกินแล ฯ

ยาภายในเอามะกล่ำตัน ๑ รากหนามพรม ๑ รากข้างงาเดียว ๑ ตุมกาแดง ๑ ทางไหลแดง ๑ รากตะไคร้ตัน ๑ คุด ๑ บดลายน้ำชาวจ้าวกินล้อมดับตีนักแล ฯ

ยาแก้ร้อนเอาใบช้อย ๑ รากผักหวานบ้าน ๑ ตุมกา ๑ รากหญ้านาง ๑ รากเท้ายายม่อม ๑ รากคาคลอง ๑ รากนังนุน ๑ คุด ๑ จันทน์ขาว ๑ บดปั้นแท่งลายน้ำชาวจ้าวกินชโลมแก้ร้อน ฯ

ถ้ามีฟิงเอารากมะตูม ๑ เจตภังคี ๑ รากผักข้าว ๑ รากน้ำนอง ๑ รากชิงชี ๑ บดลายน้ำชาวจ้าวกินชโลมแก้ร้อนยิ่งนักแล ฯ

แก้ร้อนเอารากไคร้หน้า ๑ รากไคร้บก ๑ เชือกเขาหมวก ๑ จาวตาล ๑ ตับเต่าใหญ่ ๑ รากละหุ่ง ๑ รากสมิ ๑ บดลายน้ำชาวจ้าวกิน ฯ

แก้ร้อนเอารากคา ๑ รากกล้วยตีบ ๑ ใบฝัก ๑ เปลือกหอยตาวิ้ว ๑ เผาไหม้บดลายน้ำชาวจ้าวกินแก้ร้อนยิ่งนักแล ฯ

แก้ร้อนเอาลูกประคำตีควายตีนักแล ฯ

ถ้าขึ้นดำแลให้ร้อนภายนอก เอาหัวคัลล่า ๑ เชือกเขาย่านาง ๑ รากคา ๑ ตำแย่น้ำอาบหายแล ฯ ถ้าร้อนทุนทุรายเอาเปลือกมะกรูด ๑ ตำแย่น้ำกินหาย ฯ

แก้อ่อนเอาใบทองหลางใบมน ๑ งาช้าง ๑ คั่วไหม้แช่น้ำกินหาย ๑๐๑

แก้อ่อนภายนอกเอาผักสาบ ๑ หัวคล้า ๑ รากหิงหาย ๑ เถาตำลึง ๑ ตำแช่น้ำอาบหาย ๑๐๑

แก้อ่อนภายในเอาใบหมากเมีย หมากผู้ ผักอีไร ๑ ใบสะเดา ๑ ตำลายน้ำข้าวข้าวกินดับพิษภายในแล ๑๐๑

แก้อ่อนภายในเอาเล้าแล้ง ๑ รากข้าวสาร ๑ รากสะอึก ๑ เชือกเขาย่านาง ๑ บดลายน้ำข้าวข้าวกินหาย

ถ้าใช้ข้อใดแดงก็ตีให้ร้อนแลปวดหัว เอามหากาฬทั้ง ๒ รากพุงตอ ๑ ไคร้หน้า ๑ รากย่านาง ๑ หล้าป็นตอ ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ผักปลาบ ๑ เชือกเขากีบหมู ๑ มหาสะดำ ๑ ผักปอด ๑ ดินสอพอง ๑ ดินประสีขาว ๑ บดปั้นแห้งลายน้ำข้าวข้าวกินก็ได้ ทาก็ได้ แก้อ่อนแก้ปวดหัวแล ๑๐๑

แก้อ่อนแก้สลบเอาจันทน์ทั้ง ๒ ลูกผักคราด ๑ ลูกผักชี ๑ หัวหมู ๑ ไพล ๑ กระจชย ๑ ลูกมะแว้งทั้ง ๒ ลูกกะตอม ๑ สน ๑ รากขี้กาแดง ๑ บอระเพ็ด ๑ บดปั้นแห้งฝนด้วยน้ำกินแล ๑๐๑ แก้อ่อนไฟธาตุเอาเปลือกกะทุมทั้ง ๒ เปลือกขนวนน้ำ ๑ พญามือเหล็ก ๑ รากย่านาง ๑ เอื้องน้ำ ข้าวสาร ๑ ตำแช่น้ำกินแก้อ่อนภายในแล ๑๐๑

ถ้าตัวร้อนแลร้อนในอกในใจนึก เอารากนุมนนะ ๑ รากบอฝ้าย ๑ รากส้มกบ ๑ รากอ้อยช้าง ๑ พันด้วยเหล้ากินก่อน แลเอารากง้วนหมู ๑ เชือกเขามวก ๑ คุดะ ๑ รากกำจาย ๑ ตับเต้าน้อย ๑ พันด้วยเหล้ากินแล ๑๐๑

แก้อ่อนแก้หนาวเอารากผักหวานบ้าน ๑ รากทุบเทา ๑ รากย่านาง ๑ เท้ายายม่อม ๑ คาคลอง ๑ จันทน์ขาว ๑ พัน น้ำข้าวข้าวขโลมแก้อ่อนแก้หนาวแล ๑๐๑

ขโลมแก้อ่อนเอาใบมะตูม ๑ ใบมะขวิด ๑ ใบชบา ๑ ดินประสีขาว ๑ ตำลายน้ำข้าวข้าวขโลมแล ๑๐๑

แก้อ่อนเอาหัวคล้า ๑ รากเชือกเขาย่านาง ๑ ยาข้าวเย็น ๑ ตะไคร้หน้า ๑ ต้มกินแก้อ่อนดับพิษแล ๑๐๑

ยาแช่น้ำอาบแก้อ่อนเอารากหมากเมียหมากผู้ รากมะพร้าว ๑ รากโหนด ๑ รากบัวหลวง ๑ รากย่านาง ๑ แช่น้ำอาบ จะหายแล ๑๐๑

แก้สะท้านแก้ขลุ กินข้าวมิได้ก็ตี เอาเทียนดำ ๑ ใบหนาด ๑ กระจตั้งบาย ๑ หัวหมู ๑ เนียรพู่สี ๑ พริก ๑ ขิง ๑ กระจเทียม ๑ หอม ๑ ใบผักเป็ด ๑ ใบกะเม็ง ๑ บดปั้นแห้งลายน้ำข้าวข้าวกินหายแล ๑๐๑

แก้สะท้านเอาหัวหอยขม ๑ หัว หล้าป็นตอ ๑ พันด้วยน้ำข้าวข้าวกิน ๑๐๑

แก้หนาวสะท้านเอาแก่นแสมทะเล ๑ เปลือกหอยแครงเผา ๑ บดลายน้ำข้าวข้าวกินแล ๑๐๑ ถ้ามีฟ้งเอาถั่วพู ๑ ราก ชะอม ๑ พันด้วยน้ำข้าวข้าวกิน ๑๑ ถ้ามีฟ้งเอาเปลือกเพกา ๑ ผักอินูน ๑ ผื่นตัน ๑ พันด้วยน้ำข้าวข้าวทั้งกินขโลมแล ๑๑ ถ้ามี ฟ้งเอาใบน้ำเต้า ๑ ใบกรณิการ์ ๑ งาช้าง ๑ งากิน ๑ เอสุราเป็นกระสาย ทาตีนแก้อ่อนแก้เย็น แก้มัวแก้เสียดหายแล ๑๐๑

แก้หนาว เอาพริก ๗ ขิง ๗ กระจเทียม ๗ สมอทั้ง ๗ บดลายน้ำข้าวข้าวกินแก้หนาวแก้อ่อนออกแล ๑๐๑

แก้ปวดศีรษะ เอาแก่นแก่นพรม ๑ จันทน์ชะมด ๑ ดินประสีขาว ๑ ผักแว่น ๑ บดลายน้ำข้าวข้าวขโลมทั้งตัวแล ๑๐๑

-----แก้ปวดศีรษะ

(สมุทไทยขาดหายไปจบเท่านี้ ต่อจากนี้เป็นหน้าปลาย)

ระคุณ ๑ กระจทื่อ ๑ ไพล ๑ กระจชย ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ หอมแดง ๑ กระจเทียม ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคบดปั้นแห้งไว้ใช้คู่ กันกับอินทะสังหาร แก้วฝาด แก้วริดสีดวง แก้วตานซาง ตานขโมย ลายเหล้าก็ได้ น้ำก็ได้ น้ำส้มชาก็ได้ ถ้ามีฟ้งเอาใบมะขามป้อม ๑ ใบมะกา ๑ เกลือ ๑๑เม็ด แล้วเคี้ยวให้งวด แล้วลายยานี้กิน ถ้าจะให้หายเอายาตำแทรกเท่าตัวผายแล ถ้าจะให้กินข้าวได้ เอาเถาชิงช้าสาตีตำเอาน้ำลายยานี้กิน ถ้าเด็กตากออกมาคಾಯู เอามะพร้าววงออกลูก ๑ ไพล ๑ ตำให้แหลกแล้วห่อผ้าขาวเอายา ใส่ด้วยแล้วจึงชุบน้ำร้อนรดเข้าที่ตากหายแล ดีค่าไว้ ๑๐ บาททองแล ๑๐๑

ยาเขียวชื้ออินทษังหาร

ยานี้ชื้อเขียวอินทษังหาร ท่านให้เอาใบกะเพรา ๑ ใบมะตูม ๑ ใบหนาด ๑ ใบสะวาน ๑ ใบมะกรูด ๑ ใบมะนาว ๑ ใบฝ้ายแดง ๑ ใบขี้เหล็ก ๑ ใบขี้กาแดง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ยาทั้งนี้เอาเท่ากัน โพล ๑ บาท ๒ สลึง ตีป्ली ๓ บาท ชิง ๓ บาท พริก ๑ บาท ยาตำ ๑ บาท บดบั่นแห้งไว้ลายเหล้ากิน เดือนหนึ่งเม็ด ๑ สองเดือน ๒ เม็ด ทวีขึ้นไปตามอายุเด็กเกิด

ถ้าตมูกตกลือดให้กินวันละสามเวลา ถ้าเป็นบิดแทรกยาดาลงเท่าตัว ถ้าจะแก้ปวดเอาโพลกับเหล้าเป็นกระสาย ถ้ามันมีพิษลายน้ำขาวข้าว ถ้าเป็นตานซางตานขโมยมันจับเอาหัวใจไซรัฟุ้งชื้อออกมาเป็นชานหมากก็ดี เป็นน้ำล้างเนื้อก็ดี ลายเหล้ากินแล

ถ้าท้องขึ้น ท้องพอง ลายเหล้าแทรกตั้งลุ่ล้อมกินแล ถ้าขัดหนักขัดเบาเอาใบขี้เหล็ก ๑ ใบขี้ดมอน ๑ ชิง ๑ บดละเอียด เอายาเขียวอินทษังหารแทรกเท่ากันลายเหล้าพอกหัวหน้าแล แก้สลับแก้คั้งแก้ฝั้ทั้งปวง ถ้าเป็นซางแดงขึ้นให้ปวดในเหงือกก็ดี ที่ลิ้นก็ดี เพดานขาวก็ดี เหลืองก็ดี ดำอูก็ดี แดงก็ดี ซางขุมก็ดี เอาฝักขวงพิมเสนลายน้ำฝั้งเอายาเขียวแทรกกวาดหายแล ยานี้ตีค่าไว้ ๓ ตำลึงทองแล ๗๑๗

ยาแก้หละแก้ซาง

ยาแก้หละแก้ซางก็ดี ท่านให้เม็ดในมะนาว ๑ เปี้ยจันเผา ๗ เปี้ย เปลือกไข่ฟัก ๑ ถิ่นทะเล ๑ พริก ๑ ชิง แระเทียม ๑ กำมะถันแดง ๑ น้ำประสานทอง ๑ บดบั่นแห้งไว้ ลายน้ำมะนาวเกลือรำหัดกวาดซาง ถ้าแลหละขึ้นแทรกแวนกยูง รากดินเผา กวาดหายแล ยานี้ชื้อมหวางแล ๗๑๗

ยาหอมแห่งทอง

ยาหอมแห่งทองแก้ไข้แลให้เชื่อมมัว ท่านให้เอาจันท์ทั้ง ๒ สมุลแว้ง ๑ ชะลูด ๑ ขอนดอก ๑ กฤษณา ๑ กระลำพัก ๑ โกรฐหัวบัว ๑ โกรฐเขียง ๑ โกรฐสอ ๑ เทียนดำ ๑ ลูกจันท์ ๑ ดอกจันท์ ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ ดอกมะลิ ๑ ดอกพิบูล ๑ บุนนาค ๑ สารภี ๑ เกสรบัวหลวง ๑ ชะมด ๑ พิมเสน ๑ ทองคำเปลว ๓ แผ่น บดบั่นแห้งไว้แก้ลิ้นกระด้างคางแข็ง แก้นอนมิหลับแก้ซางเจ็ดจำพวก แก้สันนิบาตแลรากสาด แลอีดำอีแดงแลให้เชื่อม แลปากมีออกลายน้ำดอกไม้กินหายแล ๗๑๗ ๗๑๗

แก้เมื่อยแก้หิว

ถ้าผู้ใดอยู่ตึๆ ให้เมื่อยให้หิว ท่านให้เอารากมะแว้งทั้ง ๒ ลูกมะตูมอ่อน ๑ ชิง ๑ บอระเพ็ด ๑ เทียนทั้ง ๕ จันท์แดง ดอกบุนนาค ๑ ไคร้หอม ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคต้ม ๓ เอา ๑ กินหาย ลมเข้าจับหัวใจแล ๗๑๗

ยาแก้งู ท่านให้เอาเล็บครุฑ ๑ เถาย่านาง ๑ ลูกในพิบูล ๑ ลูกในสารภี ๑ ลูกในขนุนละมุดเผา ๑ รากพันงูทั้ง ๒ ขอบชะนางทั้ง ๒ ฝักเสี้ยนทั้ง ๒ ใบมะนาว ๑ เม็ดในมะนาว ๑ ใบมะระ ๑ ลูกจันท์ ๑ พริก ๑ ชิง ๑ ตีป्ली ๑ กระเทียม ๑ สหคคุณ ๑ เอาเสมอภาคบดบั่นแห้งไว้ลายสุรากินหายแล ๗๑๗

ยางู

ยาทา เอาใบเล็บครุฑ ๑ ใบพรมมิ ๑ แพงพวยแดง ๑ ดีตะเข้ ๑ บดลายน้ำปูนใสทั้งกินทั้งทาหายแล ๗๑๗

ยาชื้อบรมสูตรทวิโรจะ

ยานี้ชื้อบรมสูตรทวิโรจะ เอาสัตตบุษย์ ๑ กระวาร ๑ กานพลู ๑ เทียนแดง ๑ เอาสิ่งละ ๑ สลึง ชิงแห้ง ๑ กลอย ๑ กะดาดทั้ง ๒ อุตพิศ ๑ สมุลแว้ง ๑ เอาสิ่งละ ๒ สลึง แก้นแสมทะเล ๑ จิงจ้อ ๑ พริกหอม ๑ น้ำประสานทอง ๑ เอาสิ่งละ ๑ บาท รากตองแตก ๑ บาท ๑ สลึง สหคคุณ ๑ รากขี้หนอน ๑ รากขี้กาแดง ๑ สมอเทศ ๑ สมอพิเภก ๑ มะขามป้อม ๑ เอาสิ่งละ ๒

บาท เจตมูลเพลิง ๑ บาท ๒ สลึง มหาหิงคุ์ ๑ ตำลึง ๒ บาท ตำเป็นผงลายน้ำผึ้งกินแก้ริดสีดวง แก้ลมก่อนในท้องแก้มานก็หาย
๗๑๗

แก้ริดสีดวงปากเปื่อยรากเลือด

ยาแก้ริดสีดวงปากเปื่อย ลิ้นเปื่อย คอเปื่อย เอาใบกะเพรา ๑ รากกล้วยดิบ ๑ รากตาลใหญ่ ๑ เปลือกตะเคียน ๑ ขมิ้น
อ้อย ๑ เทียนดำ ๑ เอาสิ่งละ ๑ บาท ตำเอาน้ำ เมาเหล็กให้แดงชุน้ำยา ๗ ที่ กินหายแล ๗๑๗

ยาแก้ริดสีดวงเลือดออกในคอ เอาหัวเข่า ๑ รากพุทรา ๑ รากกำปลาแดง ๑ ต้มกินหยุดแล ๗๑๗

ยาแก้ริดสีดวงรากเลือดแลลงเลือดก็ดี เอาน้ำบอระเพ็ดจอก ๑ น้ำคอยยงจอก ๑ คูลีการเข้าด้วยกันตั้งไฟให้ร้อนกิน
หาย ๗๑๗

ยาแก้ริดสีดวงให้รากโลหิตแลตกมูกในทวารก็ดี เอารากมะรุม ๑ ตำลึง รากข้าพลุ ๑ ตำลึง เจตมูลเพลิง ๒ บาท พริก ๗
ชิ่ง ๗ ตำเอาน้ำ แล้วเมาเหล็กให้แดง ชุปลงน้ำยานั้น ๓๐ ที่ กินหาย ๗๑๗

แก้ริดสีดวงตกเลือดทวารทั้ง ๔

ยาแก้ริดสีดวงรากโลหิต เอาผืน ๑ สลึง ไพล ๑ สลึง เทียนดำ ๑ สลึง ๑ เฟื้อง บดลายสุรากินหาย ฯ

ยาแก้โลหิตออกหัดแลรากเลือดออกมาตามรายฟัน เอาเสนียดทั้ง ๕ พริก ๑ ชิ่ง ๑ กะเทียม ๑ เกลือ ๑ บดลายสุรากิน
ทำผงทวารายฟันหาย ๗๑๗

ยาแก้โลหิตตกทวารทั้ง ๔ เอาข้าวสารคั่วให้เกรียม ครั้ง ๑ ผาง ๑ ดอกคำ ๑ โกรฐสอ ๑ ตรีกระจุก ๑ กะทือ ๑ กะเทียม
๑ บดลายน้ำปูนใสผางกินแก้ลักกะปิดหาย ๗๑๗

แก้เลือดตกทวารหนักเบา

ยาแก้โลหิตตกทวารหนักเบา เอาแมงลัก ๑ ผักคราด ๑ รากฝ้าย ๑ รากมะเดื่อปล้อง ๑ รากอ้อยแดง ๑ ต้ม ๓ เอา
๑ เมื่อจะกินปรุงพริกชิ่งกะเทียมลงกินหาย ๗๑๗

ยาชื่อสัมฤทธิ์จร

ยานี้ชื่อสัมฤทธิ์จร เอาเถาเน ๑ บาท พริก ๒ บาท ชิ่งแห้ง ๓ บาท ดีปลี ๑ ตำลึง ๑ บาท ตะไคร่น้ำตากแห้งเท่ายา
ทั้งหลาย เมื่อจะบดเอาอย่างสลดได้เป็นกระสายบดปั้นเท่าลูกฝ้ายน้ำร้อนกินเจ็บพยาธิไข้ดี เป็นลมโหมกก็ดี เป็นริดสีดวงทั้งปวงใน
ปากในจมูก หู ตา ทวารหนักเบา เบามีออกก็ดี ท้องรุ่งพุงมาร ตะคริวตายทั้งตัวเป็นนิ่ว เป็นกล่อนเป็นฝีแผลมองคร่อนหาย
แลไข้ตาเหลืองก็ดี ลายน้ำร้อนกินเม็ด ๑ ลง ๓ วัน กล่าวคุณยาดังน้ำสุรามฤทธิ์แล ๗๑๗

แก้เสลด

ยาแก้เสลด เอาบวขม ๓ ลูกมาเผาไฟบดเอาน้ำ ๓ ซ้อน เอาน้ำปลาร้าปากไห ๓ ซ้อน น้ำผึ้ง ๓ ซ้อนคูลีการเข้าด้วยกัน
กินแก้เสลดเหนียวแก้หืดไอหายแล ๗๑๗

ชื่อออกดำ

ยานี้ชื่อออกดำ มันให้ร้อนให้รากให้เอากน้ำให้ลงท้องให้ตาเหลือง ให้มือเขียวทามิกะนั้นวันเดียนั้น มันผุดขึ้นทั้งตัวตั้ง
ทรายซัดแล ท่านให้เอายานี้แก้ เอามะกอก ๓ ลูกเผา ประคำดีควาย ๓ ลูกเผา ข้าวสุกปั้น ๑ เมา ตำไผ่ผ่า ๓ เมาแล้วแช่น้ำให้
กินหาย ฯ ถ้ามันให้ร้อนให้คอแห้ง เอาเปี้ยจัน ๓ เปี้ยเผา ดินสอพองเผา ๑ บดลายน้ำขาวข้าวกินชโลมแก้ร้อนแล ฯ

ถ้าจะแก้สองคลองให้ลงให้ราก ให้ตื่นเย็นมือเย็นตัวเย็นตั้งน้ำ ถ้าจะแก้เอายานี้แก้เถิด เอาแห้วหมู ๑ หัวคูน ๑ ตาอ้อยแดงทั้งต้นใบ ๑ ถั่วเขียว ๑ เปลือกมะกอก ๑ เปลือกมะเดื่อทรมุญ ๑ สมอพิเภก ๑ พญารากขาว ๑ ผักหนอก ๑ ชะเอมเทศ ๑ รากบานเย็น ๑ เอาเสมอภาคบดปั้นแห้งไว้ลายน้ำชาข้าวกินแก้สันนิบาตสองคลองแล ฯ

ถ้าจะแก้รากแก้สะอึก เอาผิวไผ่ป่า ๑ เปลือกน้ำนอง ๑ พิมเสน ๑ บดลายน้ำจันทน์กินแก้สะอึก แก้รากหายแล ฯ

ถ้ามีฟิงเอามาเดือดิน ๑ รากคนที่สอ ๑ ฝนด้วยน้ำกินแก้รากแก้สะอึกแล ฯ๑๑

ถ้าอยู่ดีๆ มันให้รากลมเปล่าก็ตี รากเสลดน้ำลายเปล่าก็ตี เอาข้าวตอก ๑ ดีปลี ๑ ลูกมะตูมอ่อน ๑ บดลายน้ำอ้อยแดงกินแก้รากลมเปล่าแล ฯ๑๑

ยาแก้ไฟธาตุออกจากตัวมันให้ร้อนใส่ฟุ้งตั้งใจจะขาดตายถ้าจะแก้เอายานี้แก้เถิด เอารากกำจัดตัวผู้ ๑ รากสะอม ๑ จันทน์แดง ๑ นมผา ๑ ฝนด้วยน้ำชาข้าวกิน ยาให้ไฟธาตุดับได้เลย ฯ๑๑

ยาเซ็ดผา เอายอดสับปะรด ๑ ดินประสิว ๑ ตำลายน้ำเซ็ดผาแล ฯ๑๑

ปวงอันหนึ่งมันให้รากเป็นเลือดลงเป็นเลือดให้เอายานี้แก้เถิด เปลือกตะเคียน ๑ เทียนดำ ๑ เทียนแกลบ ๑ บดลายน้ำร้อนกินแล ฯ ถ้ามีฟิงเอาลูกผักชี ๑ เทียนแดง ๑ เจตมังกี ๑ มะขามป้อม ๑ สมอไทย ๑ สมอพิเภก ๑ ลูกข้าวปลู ๑ เทียนดำ ๑ เทียนแกลบ ๑ เทียนตาตักแตน ๑ พริก ๑ ขิง ๑ ดีปลี ๑ ลำพัน ๑ เจตมูลเพลิง ๑ หัวเปราะ ๑ ลูกเขยตาย ๑ โกรฐก้านพร้าว ๑ เอาเท่ากัน สารส้ม ๒ สลึง บดลายน้ำมะจั่ว น้ำมะนาว ก็ได้ น้ำทับทิมก็ได้ แก้มพาลใส่ก็ได้แก้มขบก็ได้ลายน้ำมะขามเปียกก็ได้ เหล้าก็ได้ ถ้าและไฟธาตุอันให้ท้องขึ้นลายน้ำร้อนกิน ยานี้ชื่อทิพจักรตีค่าไว้ ๑ ตำลึงทองหนึ่งแล ฯ๑๑

ยาแก้พิษกลับให้ลงท้อง เอาเกสรบัวหลวง ๑ เกสรบุนนาค ๑ เกสรสารภี ๑ สันพร้านางแอ ๑ ชุมเห็ด ๑ ผักแว่น ๑ ผักโหมทั้ง ๒ พิมเสน ๑ บดทำแห้งไว้ลายน้ำดอกไม้อินหายแล ฯ๑๑

ยาแก้ปวดเสี้ยน เอายอดเหงือกปลาหมอ ๗ ยอดตำด้วยกะลามะพร้าวบดลายน้ำท่า ทาหายแล ฯ๑๑

ยาแก้เสลดทางวุ้นมันขึ้นมาครอกๆ เอาหน่อกะลามาทำเอาน้ำส้มมะจั่วบีบลง แล้วเอาผ้ากรองเอาน้ำหยอดคอเข้าไปหายแล ฯ๑๑

ยารูไล่เดือนเด็ก เอาเปลือกเลียนมาต้มกับน้ำตาล กินด้วยน้ำนมแทรกดีเกลือด้วยแล ฯ๑๑

ถ้ามีครรภ์แลปากเปื่อยเท่าเปื่อย เอาแห้วหมู ๑ รากคัตเค้า ๑ รากหญ้าคา ๑ ใบมะกาเต็มกำมือ ๑ ยาข้าวเย็น ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ กินเมื่อจะเข้าอนจึงกินเถิด ฯ๑๑

ยาแก้กล่อมมันให้ชัดหนักเบา มันให้ลงให้เบ่งเหมือนบิด เอาสำโรงฝัก ๑ งวงตาล ๑ ชุมเห็ดไทย ๑ ยาสามสิ่งสิ่งนี้เฝ้าเอาต่างแช่น้ำไว้แล้วพลีเอาเรือก ๑ ตาไม้ ๓ ตา แก่นลิ้นทม ๑ ต้มด้วยน้ำค้างกินหายแล ฯ๑๑

ยาแก้ริดสีดวงอกในทวารแลแตกเป็นเลือดสดๆ ออกมาก็ตี เอาเถาวัลย์เปรียงผงถั่ว ๑ ลูกฝ้ายผงถั่ว ๑ ข้าวเท่าเล็กถั่ว ๑ ประสมกันลายน้ำมันยางกินหายแล ฯ๑๑

ยาแก้ร้อนมันให้บวมทั้งตัว เอายาข้าวเย็นได้ ๕ ตำลึง เปลือกมะตูมต้น ๕ ตำลึง จุกกะเทียม ๕ ตำลึง เปลือกมะรุ้ม ๕ ตำลึง บานมิรุโรย ๕ ตำลึง ขมิ้นอ้อย ๗ ชิ้น ต้ม ๓ เอา ๑ กินหาย ฯ๑๑

ยาแก้เสลดพันคอ เอาถั่วแระ ๗ ยอด พริก ๑ ขิง ๑ ดีปลี ๑ กะเทียม ๑ บดลายน้ำมะนาวซุบสำลือมหายแล ฯ๑๑

แก้พรรตึก

ยาแก้พรรตึกเกิดเพราะลม เอาแก่นแสมทั้ง ๒ แก่นขี้เหล็ก ๑ ใบสมอทะเล ๑ รากตองแตก ๑ ผักแพวแดง ๑ พริก ๑ ขิง ๑ ดีปลี ๑ ชะลูด ๑ ขอนดอก ๑ ตำเป็นผงลายน้ำฝักก็ได้ น้ำส้มก็ได้ สุราก็ได้กินหายแล ฯ๑๑

ยาชื่อคงคา

ยานี้ชื่อมหาคงคาทั้งทาทั้งดื่บพิชแก้คลั่ง เอาใบสันพร้าวหอม ๑ ใบปืบ ๑ ใบมะไฟ ๑ หางตะเข้ ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ข้าแก่ ๑ ใบเพกา ๑ บดปั้นแห้งไว้ลายน้ำก็ได้ สุรากินหายแล ฯ๑๓

แก้รำเพร่าพัด

ยาแก้รำประจน เอาว่านน้ำ ๑ ว่านหางช้าง ๑ เปล้าน้อย ๑ พริก ๑ ขิง ๑ ดีปลี ๑ บดปั้นแห้งไว้ ลายน้ำร้อนก็ได้ น้ำมะนาวก็ได้ เมื่อจะกินเสกด้วยคาถาถอนโบสถ์เถิด ฯ๑๔

กินข้าวกินน้ำให้ราก

ถ้ากินข้าวกินน้ำไม่ให้อาหาร เอาเม็ดมะนาว ๑ ซะเอมเทศ ๑ รากย่านาง ๑ ยาดำ ๑ น้ำตาล ๑ พริก ๑ ขิง ๑ กะเทียม ๑ บดลายน้ำมะนาวทาเส้นกินเข้าไปหาย ฯ๑๕

ยานี้ชื่อฝนแสนห่า เอารากบัวหลวง ๑ รากทองหลางน้ำ ๑ รากสลอดน้ำ ๑ รากถั่วพู ๑ กำมปูละเล ๑ ฆ้องสามย่าน ๑ บดปั้นแห้งไว้ลายน้ำข้าวข้าว กินแก้ไข้แก้ตานซางทั้งปวง แก้อ่อนภายในแก้ระส่ำระสายหายแล ฯ๑๖

ยา ๗ วัน

ขิง ๑ แห้วหมู ๑ พริกาสา ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ พริก ๑ ดีปลี ๑ ใบสะเดา ๑ อุปะทยาสรรพคุณศิการ ถ้าเจ็บตา ถ้าเจ็บเสียด แห้งลายน้ำแรมคืนใส่ตาแล

ถ้าเจ็บตาแดงตาขาวน้ำตาตก ลายน้ำค้ำใส่หาย

ถ้าแลตามืดตาฟาง ต้อหมอก ลายน้ำนมใส่หาย

ถ้าแลตาเปื่อยขนตาลน ลายน้ำนมแพะใส่หาย

ถ้าเป็นบิตลายน้ำขำกิน ถ้าลงท้องลายน้ำมะนาว

ถ้าเป็นบ้าหมูก็ตี ผีเข้าก็ตี บดละเอียดนึ่งสุกใส่

ถ้าเป็นริดสีดวงลายน้ำเปรียงพระโคใส่

ถ้าไข้บมิรู้วายลายมูตรวัวดำใส่ตา ๗ วันหาย ถ้านอนมิหลับลายน้ำหญ้าไซใส่ตานอนหลับแล

ถ้าเป็นอุปทมลายน้ำมูกกล้วยกินหาย

ถ้าไข้วันวันเอาเลือดผู้ไข้ลายยาใส่ตา ๓ วันหาย

ถ้าไข้นอนสะดุ้งเห็นผีสงเอาสำห้ลาตรงให้ใส่ลายยานั้นใส่หาย

ถ้าไข้เจ็บสะเอวเอาน้ำมันพรมฝักกาดลายยา ๗ เม็ดกินหาย

ถ้าเป็นไข้ร้อนซึกลาก ลายเยี่ยวแพะทาหาย

ถ้าปลาตุกปลาปลาพันยอกเอายา ๗ เม็ดลายน้ำมะงั่วกินทาหาย

ถ้าออกลูกยากเอาน้ำใส่ขันทองแดง เอายา ๗ เม็ด ลายยาให้กินออกง่ายแล

ถ้าจะสะเดาะลูกเอาน้ำดองตั้งลายยาทากระหม่อมออกง่ายแล

ถ้าลูกตายในท้อง เอายาลายน้ำร้อนกิน ๗ เม็ด ออกแล

ถ้าประสูติลูกเลือดตื้น เอายาลายน้ำมันดิบกินแลทาหัวหายแล

ถ้าแลระดูเป็นขี้รำเอายานี้ ๒ เม็ด กินหายแล

ถ้าแลน่องออกในทวารเบาแลสตรีลายน้ำร้อนกิน ๗ เม็ด ๗ วันหาย

ถ้าหัวเจ็บอยู่กลางคืนกลางวันเอายาลายนมวัว ๗ เม็ด กินแลทาหาย

ถ้าเป็นปวงลายน้ียงกล้วยตีบกินหาย

ถ้าท้องขึ้น ลายน้ียงอ้อยแดงกินหาย

ถ้างูขบลายน้ียงม้วกกิน ลายน้ียงนงาทาหาย

ถ้าเป็นร้อนแดงร้อนขาวก็ตี ลายน้ียงรักขาว ๗ เม็ดทาหาย

ถ้าเจ็บพิษป็น ลายน้ียงจิกทาหาย

ถ้าไอ ลายน้ียงฝรั่งกินหาย

ถ้ากินข้าวมิได้ ลายน้ียงร้อนกิน ๗ เม็ด กินข้าวได้แล

ถ้าเลือดตาออก ลายน้ียงนงานใส่หาย

ถ้าเกลื่อน ลายน้ียงมูตรวัวทาหาย

ถ้าเป็นฝีในท้อง แลผอมเหลืองลายน้ียงมะนาวกิน ๗ เม็ด ๗ วันหาย

ถ้าเป็นก้อนเป็นลูก ลายน้ียงม้วกทาหาย

ถ้าปวดตา ลายน้ียงฝรั่งใส่หาย

ถ้าเจ็บจุมก ลายน้ียงกะเม็งใส่ตา ๓ วันหาย

ถ้าเจ็บคอ ลายน้ียงส้มสายชูกิน ๗ เม็ด ๗ วันหาย

ถ้ากินสารหนูเมา ลายน้ียงเปรียงพระโคก็ได้ น้ียงร้อนก็ได้ กิน ๗ เม็ดหาย

ถ้ามีครรภ์แลกระหายน้ำ ลายน้ียงกิน ๗ เม็ดหาย

ถ้าเป็นหัด ลายน้ียงข้าวขาวทาหาย

ถ้าเป็นท้องมาร ลายน้ียงฝรั่งกิน ๗ เม็ดหาย

ถ้าไข้หนัก ตัวบวมก็ตี กิน ๒ เม็ด ๗ วันหาย

ถ้าไข้เหลวแลออกเอายา ๖ เม็ด เสก ๙ คาบ เอาเม็ด ๑ ซัดขึ้นถวายแก่เทวดาจึงเอา ๕ เม็ดนั้น ท่อผ้าเกี่ยวรอบตัวกัน

สารพันอันตรายแล

ถ้าไปค้าขายเอายาใส่พกไปด้วยดีนักแล

ถ้าไปสู่สตรีภาพ เอายาเสก ๑๘ คาบ ฝนด้วยน้ียงนหอมทาหน้าผากเป็นเสนหะแล

ถ้าไปสู่ขุนนาง ฝนด้วยน้ียงนหอมทาดักรักแล

ถ้าหอกดาบมีดพยาบาทฝนด้วยน้ียงใส่หาย ถ้าแลเตโชขึ้นดับ เอายาลายน้ียงแล้วเผาเหล็กแดงชุบ ๗ ที กินจึงได้ ๗ วัน

หายแล

ถ้าหูหนวกหูตึง ลายน้ียงดอกขี้กาใส่หาย ยานี้พระฤๅษีชุบให้แกโศภิสัตว์ ถ้าบุคคลผู้ใดทำตามดุจกล่าวไว้วิเศษนักแล

เมื่อจะบดให้บดเพียงวัน ๒ จึงบดได้นะท่านเอย ๗๑๗

แก้ริดสีดวงบวมทั้งตัวปากเปื่อย

ยาแก้ริดสีดวงให้บวมทั้งตัวแลขึ้นในคอให้คอเปื่อยแลปากเปื่อยกินเผ็ดร้อนมิได้เลย เอาโกฐทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ดอกจันทร์ ๑ ใบอังกาบ ๑ ใบคนทีสอ ๑ ใบเสนียด ๑ ใบเบญจมาศ ๑ ลูกจันทร์ ๑ เอาเสมอภาคต้ม ๓ เอา ๑ กินหายแล ๗๑๗

๗

แก้ลม ๑๒ จำพวก

ยาแก้ลม ๑๒ จำพวก เอาพริก ๑ บาท ชิงแห้ง ๒ สลึง ดีปลี ๒ บาท รากข้าพลุ ๑ ตำลึง ๒ บาท เจตมูลเพลิง ๑ ตำลึง ๒ บาท มหาหิงค์ ๓ บาท หัวจิงจ้อ ๓ บาท ๑ สลึง สหัทศคุณ ๓ บาท กานพลู ๒ สลึง กระวาน ๑ สลึง โภจสุท ๑ สลึง เปลือก

สินเธาว์ ๑ สลึง เปลือกสมอไทยเท่ายาทั้งหลาย ตำเป็นผงลายน้ำผึ้งกินเท่าลูกบัว ๓ ลูกกินหาย แก้มทนต์อง แก้มจุกเสียด แลลมเชื่อมหาสดม มันจับให้แข็งไปทั้งตัว แก้มพันใส่แก้มพรวรติก แก้มอัมพุด แก้มกร่อนลงฝัก แก้มลั่นหัดลั่นตาย เพราะเส้น เพราะไฟธาตุ ให้กินยานี้ทุกวัน บำรุงไฟธาตุ แก้มเส้นแลลมให้เลือดงาม แก้มหิวหอบ กินยานี้มีกำลังนักแล ฯ ๓๑

ยาแก้ริดสีดวงทวาร เอาข่า ๑ รากพินธุแดง ๑ เบี้ยจั่น ๓ เบี้ยเผา รากข้าวปลู ๑ เอาน้ำมะนาวเป็นกระสายกินหายแล ฯ ๓๒

ยาแก้ลม ยาแก้ราก เอาใบหิงหาย ๑ ใบปิป ๑ ใบกะเม็ง ๑ ใบสวาด ๑ ฝักกะเฉด ๑ บดเป็นแท่งไว้ลายเหล้ากินแก้ลม แก้มราก ถ้ายังร้อนอยู่ ลายน้ำขิง

ถ้าราก ลายน้ำลูกยอ ถ้ากระหายน้ำ ลายน้ำข้าวข้าวกินหายแล ฯ ๓๓

ยานี้ชื่อพรหมภักตร์ เอาพริก ๑ เปล้าทั้ง ๒ สมอเทศ ๑ ดอกตึง ๑ เจตมูล ๑ ขิงแห้ง ๑ รากจิงจ้อใหญ่ ๑ การบูร ๑ มหาหิงค์ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท สหัตศคุณเทศ ๑ รากสลอดบก ๑ เอาสิ่งละ ๒ บาท สลัดไตตากแห้ง ๑ บาท ตำเป็นผงลายน้ำผึ้งกินเท่าลูกพุทราแก้ตานลม แก้มตานเสมหะ แก้มตานเส้น แก้มตานโลหิต แก้มตานปัดฆาต แก้มฝีหัวคว่ำ แก้มอยู่โง่โง่ แก้มขัดระดู แก้มารลม แก้มบั้ง แก้ม้ามย่อน ลายน้ำผึ้ง น้ำร้อน น้ำส้มซ่า น้ำส้มสายชู กินหายแล ฯ ๓๔

ยากล่อมเสลดลงเบื้องต่ำ เอาเทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ เปลือสินเธาว์ ๑ รากของแมว ๑ รากคาง ๑ รากส้มกุ้ง ๑ ลูกปะคำตีควาย ๑ ฝักส้มป่อย ๑ มะกรูดลูก ๑ ต้มให้สุกปอกเปลือกทิ้งเสียเอาแต่น้ำ ชัณฑสกร กินหายแล ฯ ๓๕

ยาชูกำลัง เอาสมอเทศ ๑ สมอไทย ๑ มะขามป้อม ๑ เนียรพูลี ๑ จันทน์ทั้ง ๓ กฤษณา ๑ กระลำพัก ๑ ชะเอมเทศ ๑ ฝักส้มป่อย ๑ ชะมด ๑ พิมเสน ๑ บดน้ำมะนาวเป็นกระสาย บดแท่งไว้ลายน้ำตาลทราย น้ำตาลกรวด น้ำผึ้ง น้ำดอกไม้มันขึ้นใจแล ฯ ๓๖

ยาแก้ไข้สันนิบาตแลไข้เหนื้อมันให้ท้องขึ้นท้องพอง เอาเทียนทั้ง ๕ โกรฐสอ ๑ โกรฐหัวบัว ๑ โกรฐเชียง ๑ โกรฐก้านพร้าว ๑ โกรฐพุงปลา ๑ เอาสิ่งละ ๑ สลึง ถ้าเด็กเอาสิ่งละ ๑ เฟื้อง ยาตำ ๑ บาท ดีเกลือ ๑ บาท สารส้ม ๑ บาท ดินประสิว ๑ บาท สน ๑ สักขี ๑ เทพทา ๑ รากมะตุ๊ก ๑ รากพุดดอ ๑ สมอทั้ง ๓ ลูกประคำตีควาย ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ (กินหาย)แล ฯ ๓๗

ยาแก้ริดสีดวงพลวก เอาบอระเพ็ด ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ว่านน้ำ ๑ ใบมะตูม ๑ ใบคนทีสอ ๑ ใบสะเดา ๑ พริกไทยเท่ายาทั้งหลาย ตำเป็นผงลายน้ำผึ้ง น้ำร้อน ก็ได้ น้ำส้มซ่า น้ำส้มสายชู ก็ได้ กินหายแล ฯ ๓๘

ยานัตถ์แก้ลมขึ้นสูง เอว่านน้ำ ๑ การบูร ๑ พิมเสน ๑ สมุลแว้ง ๑ พริก ๑ ขิง ๑ ไพล ๑ ผิวมะกรูด ๑ ฝักส้มป่อย ๑ เปลือกไข่ฟัก ๑ มูก ๑ ชะเอมทั้ง ๒ สิ่ง ๑ เอาเสมอภาคตำเป็นผงไว้หน้าตักเกิด ฯ ๓๙

ยาแก้ลม เอามหาหิงค์ ๑ สลึง ลำพัน ๑ บาท ๓ สลึง ทูลังกาสา ๑ บาท ๑ สลึง เทียนยาวพาดิน ๑ บาท ๑ สลึง สมอไทย ๑ บาท ๒ สลึง หัวบุก ๒ ตำลึง ๒ บาท กัญชา ๒ บาท ๓ สลึง พริกไทย ๒ บาท ๓ สลึง เจตมูลเพลิง ๑ บาท ๓ สลึง โกรฐสอ ๒ บาท ขิงแห้ง ๒ บาท ๒ สลึง ดีปลี ๑ บาท ๒ สลึง ผิวมะกรูด ๒ ตำลึง ๒ บาท ตำเป็นผงลายน้ำผึ้งรวง น้ำมะงั่ว ก็ได้ กินแก้สันนิบาต แก้มก็แก้ เพื่อริดสีดวงก็ได้ เพื่อเลือดก็ได้ เพื่อเสลดปะทะขึ้นมาก็ได้ แก้มจุกเสียดก็ได้ ถ้าคลอดลูกแล้วอยู่ไฟมิได้ก็ดี กินยานี้หายแล ยานี้ชื่อ มหาอุตม ฯ ๔๐

ยาแก้โรคหญิงอันมีระดูแล้วมันให้ขัดระดู มันให้จุกเสียด แดกซิดผอมให้เป็นต่างๆ เอาลูกประคำตีควาย ๑ เปลือกมะกอก ๑ รากมะตูม ๑ ฝักส้มป่อย ๑ เทียนดำ ๑ ไพล ๑ หัวหมู ๑ ผาง ๑ ดอกคำ ๑ สารส้ม ๑ รากก้างปลาแดงพลีเอา ๑ ยาทั้งนี้เอาเท่ากันแช่เหล้ากินหายแล ฯ ๔๑

หญิงเจ็บเพื่อเลือด มันให้ผอมแห้งไปก็ดี เอยานี้กิน เอาแก่นมะหาด ๑ แก่นแสมทะเล ๑ แก่นปฐุ ๑ แก่นประดู่ ๑ ข่าตาแดง ๑ เอาสิ่งละ ๓ บาท ฝักส้มป่อย ๑ บาท ผาง ๑ บาท ดอกคำ ๑ บาท เลือดแรด ๑ บาท น้ำใบส้มมะขามทะนาน ๑ น้ำใบกระเช้าทะนาน ๑ เหล้าเค็มทะนาน ๑ ยาทั้งนี้ใส่หม้อให้ผืนแล้วเอาขึ้นตั้งให้เดือดพลุ่งหนึ่งอย่าให้ล้นได้ ลงเสียจากไฟ เอาทองคำ ๑ บาท ผูกคอกหม้อแล้วฝังข้าวเปลือกไว้ ๑๕ วัน เมื่อจะกินเอาดอกไม้ ๑ รูปเทียน บูชากินเถิดหายแล ฯ ๔๒

ยาแก้บวม เอาหัวมหากาฬ ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ครามย้อมผ้า ๑ ใส่ขุ่นละมุด ๑ บอระเพ็ด ๑ ว่านนางคำ ๑ ยาทั้งนี้เอา
เสมอภาคบดละเอียด ลายน้ำครำทาหายแล ฯ๑๓

ยาแก้กล่อนปัดฆาตมันให้จุกเสียด เอาบอระเพ็ด ๑ หญ้าโชน ๑ ใบรักขาว ๑ ใบสลอดบก ๑ ยาทั้งนี้ตำเอาน้ำสิ่งละ
ทะนาน พริกไทยทะนาน ๑ แล้วเคี้ยวให้ขื่น แล้วจึงเอาน้ำผึ้งแทรกลงจนแต่พอปั้นได้ กินหายแล ฯ๑๔

ยาแก้ลมกล่อนแห้งมันให้จุกเสียด ให้เป็นพริก เป็นก้อนเป็นเกลายูในท้อง มันให้เจ็บทั่วสรรพางค์ตัว มันให้เจ็บ
สะเอว มันให้มือตีนเมื่อยขบให้ขัดเคาแข็งไปทั้งตัว ให้ขัดตะโพกแลให้ท้องแข็งตึง มีได้แล่นขึ้นแล่นลงไปสองราว คางตะคากแล
ทวารเบาให้เจ็บให้ไหลแลศีรษะเวียนหน้าตาแลปากเปื่อยให้เสียงแห้งแหบให้ขัดค้ำ ขัดอกแลท้องขึ้นแลกินอาหารมิได้รู้จักรส
แลพยาธิทั้งนี้เกิดเพื่อเสลดแห้งอยู่ในไส้ให้บังเกิดพริกแล้วจึงให้เป็นลมกัมพฤกษ์แลโรคพริก บุษบสตรียเป็นเหมือนกัน ท่าน
ให้ทำยา กิน เอาผักแพวแดง ๑ หัวตองดึง ๑ ว่านนํ้า ๑ มหาหิงค์ ๑ หญ้าดำ ๑ โกรฐสอ ๑ โกรฐจุลาลำพา ๑ โกรฐพุงปลา ๑
กัญชา ๑ หัวอุตพิศ ๑ ชะเอมเทศ ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ เจตมูล ๑ แก่นแสมทะเล ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท พริกไทยเท่ายา
ทั้งหลายตำเป็นผงลายนํ้าผึ้งกินหายแล ฯ๑๕

ยาแก้หญิงออกไฟแล้วมันให้คั่งเลือดเอายานี้แก้ เอารากมะตูม ๑ รากกันทะลิกา ๑ ตาอ้อยแดง ๗ ตา บอระเพ็ด ๑
ลูกกะดอม ๑ เปลือกไม้แดง ๑ ขมิ้นอ้อย ๕ ชิ้น ลงด้วยพระเจ้า ๕ พระองค์ ต้มกินหายแล ฯ๑๖

ยาต้มบำรุงเลือด เอาจันทน์ทั้ง ๒ เบญจกุล ๕ สน ๑ สักชี ๑ ไม้สัก ๑ ฝาง ๑ หอมโชน ๗ หัว ดอกคำ ๑ เลือดแรด ๑
แห้วหมู ๑ แก่นประดู่ ๑ เศรษฐีหลวง ๑ ดอกพิบูล ๑ ดอกบุนนาค ๑ ดอกสารภี ๑ เอาเสมอภาคต้มกินหายแล ฯ๑๗

ยาว่านหางช้าง ๑ ว่านนํ้า ๑ กะทือ ๑ ไพล ๑ ชิง ๑ ข้า ๑ กระชาย ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ พริกไทย ๑ ดีปลี ๑ กะเทียม ๑
ยาดำ ๑ บาท รงค์ทอง ๑ บาท หิง ๑ บาท บดปั้นแท่งยาวของคุลีหนึ่ง แก้วคุณผี แก้วคุณคน ลายนํ้าร้อน แก้ลมจุกเสียดลายนํ้า
ร้อน ลายนํ้าสุรา แก้บิดลายนํ้าปูนใส กินหายแล ฯ๑๘

ยานี้ชื่อเหลืองหอมใหญ่ เอาจันทน์ทั้ง ๒ กฤษณา ๑ กะลำพัก ๑ โกรฐสอ ๑ โกรฐเขมา ๑ โกรฐพุงปลา ๑ โกรฐกะกลิ้ง ๑
โกรฐจุลาลำพา ๑ โกรฐหัวบัว ๑ โกรฐก้านพร้าว ๑ โกรฐเชียง ๑ สะมุลงั่ว ๑ น้ำประสานทอง ๑ ยาทั้งนี้สิ่งละ ๒ สลึง ชะมดเชียง
๑ สลึง พิมเสน ๑ สลึง ไคร้เครือ ๑ บาท ชะเอมเทศ ๑ บาท บดปั้นแท่งเท่าเม็ดพริกไทย

ถ้านอนไม่หลับ ลายนํ้าชุมเห็ดไทยต้มลายนยา กิน ถ้าใช้สันนิบาตลายนํ้ามะพร้าวก็ได้ น้ำสมอไทยก็ได้ ถ้าข้างขึ้นละลาย
น้ำใบกะเพรา ถ้าใช้ลายนํ้าสมอไทย ถ้าแก้สวิงสวายลายนํ้าจันทน์ ถ้าแก้รากลายนํ้าลูกบัว ถ้าจะให้ฝายลายนํ้าใบกระพังโหม
เกลือร่ำหัดลง ถ้าแก้เสียงแหบลายนํ้าหัวหอม ถ้าข้างขึ้นคอคลายนํ้าขมิ้นอ้อย รากมะกล่ำเครือต้ม จันทน์ร่ำหัดลง

ถ้าตมูกตกลือดลายนํ้าผักเสี้ยนกะทือ ถ้ามีฟิงเอาเปลือกไข่เน่าต้มเอานํ้าลายนยา กิน ถ้ามีฟิงเอาเปลือกสะเดาต้มเอ
นํ้าลายนยา กิน

ถ้าแก้รากลายนํ้าลูกสมอไทยนํ้าผึ้งร่ำหัดลง พิมเสนร่ำหัดลงกินหายแล ยานี้คู่กันกับประจู ฯ๑๙

ยาประจูสารภีใช้ เอาโกรฐสอ ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ ลูกจิงจ้อ ๑ น้ำประสานทอง ๑ เกลือสินเธาว์ ๑ พริกไทย
๑ ชิง ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ สลึง ลูกสมอไทย ๑ บาท ลูกสลอดกินลง ๑ บาท ตำเป็นผงลายนํ้าผึ้ง ถ้าธาตุหนักกิน ๑ เฟื้อง ถ้า
ธาตุเบากิน ๓ ไพ ยานี้ถ้าผู้ใดกินเสมอนหนึ่งดั่งนํ้าสุรามฤตแล ฯ๒๐

ยานี้ชื่อจันทฤทธิ์ เอาจันทน์ทั้ง ๒ ชะเอมเทศ ๑ ลูกกะออม ๑ บอระเพ็ด ๑ ใบพิมเสน ๑ หาง(ปลา)ไหลเผือก ๑ โกรฐ
สอ ๑ โกรฐเขมา ๑ โกรฐจุลาลำพา ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาค บดปั้นแท่งไว้ลายนํ้าขาวข้าวกินแก้เชื่อม แก้วมัว แก้วร้อน แก้วพิษไข้
ภายใน แก้วคั่ง แก้วกระหายน้ำ แก้วอนมิหลับ แก้ไข้ได้ทุกอันแล ฯ๒๑

ยานี้ชื่อมหากาฬ เอาใบพิมเสน ๑ ใบสมิ ๑ ใบกระดังบาย ๑ ใบถั่วแระ ๑ เปราะ ๑ ว่านกีบแรด ๑ ว่านร้อนทอง ๑
จันทน์ทั้ง ๒ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กานพลู ๑ กระจวาน ๑ เทียนทั้ง ๕ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคบดปั้นแท่งไว้ ลาย
นํ้าดอกไม้กินแก้สารภีคากาฬภายในหายแล ฯ๒๒

ยาเหล็ก เอาเหล็กตี ๑ บาท ว่านน้ำ ๑ บาท กัญชา ๑ ตาอ้อยแดง ๑ อ้อยช้าง ๑ หัวหญ้าชันตะกาด ๑ รากคนที่สอ ๑ ลูกมะกอก ๑ ยาทั้งนี้เผาให้ไหม้ ไบทองกลางใบมน ๑ ใบเล็บมือนาง ๑ ทองคำเปลว ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคบดปั้นแห้งไว้ลาย น้ำชาข้าว กินแก้ร้อน แก้กาฬภายในหายแล ฯ๑๓

ยานี้ชื่อ หมาเปราะ เอาเปราะหอม ๑ จันทน์ทั้ง ๒ หวายตะค้า ๑ ผิวไม้รวก ๑ ดินสอพอง ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคบด บดปั้นแห้งไว้ลาย น้ำชาข้าว แก้ร้อนแก้กาฬภายในหายแล ฯ๑๓

ยาแก้ไข้จ้อมประสาท มันให้ปวดศีรษะเป็นกำลังเอาใบพิมเสน ๑ ใบสันพร้าวหอม ๑ เปราะหอม ๑ เกสรบัวหลวง ๑ ดอกพิกุล ๑ สารภี ๑ จันทน์ทั้ง ๒ สน ๑ ใบถั่วแระ ๑ ใบน้ำเต้า ๑ ใบระงับ ๑ ใบผักหวานบ้าน ๑ ซ็องสามย่าน ๑ ทางตะเข้ ๑ น้ำดับไฟ ๑ ผบผักเค็ด ๑ ใบตำลึงทั้ง ๒ ทะลายหมากดิบ ๑ ดินประสิว ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคบดปั้นแห้งไว้ลาย น้ำชาข้าวทั้ง กินทั้งชโลมหายแล ฯ๑๓

ยานี้ชื่อมะกุ่มเสน แก้ไข้ให้ร้อนเป็นกำลังกาฬจับหัวใจเอามะลิ ๑ เกสรบัวหลวง ๑ พิกุล ๑ บุณนาค ๑ สารภี ๑ จันทน์ ทั้ง ๒ ชีล่อม ๑ ใบมะระ ๑ ใบมะตูม ไคร้เครือ ๑ พิษนาศ ๑ ระย่อม ๑ มหาสดำ ๑ พรหมมี ๑ ใบสมิ ๑ เนียรพะลุสี ๑ ว่าน กีบแรด ๑ ว่านร้อนทอง ๑ เปราะหอม ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคบดปั้นแห้งไว้ลาย น้ำชาข้าวกิน ใบกุ่มเสนเท้ายาทั้งหลายแล ฯ ๑๓

ยานี้ชื่อมหาคงคา เอาใบมะยม ๑ ใบมะเฟือง ๑ ใบหมากผู้ ๑ ใบหมากเมีย ใบบวบขม ๑ ใบน้ำเต้า ๑ ใบนางพูน ๑ ใบ ผักโหมหัด ๑ ใบผักเขียว ๑ จันทน์ทั้ง ๒ เขากวาง ๑ นอแรด ๑ งาช้าง ๑ พิษนาศ ๑ ระย่อม ๑ ไคร้เครือ ๑ ชี่ขุมดง่าม ๑ หอยกาบ ๑ หอยขม ๑ หอยแครง ๑ หอยจู้บแจง ๑ หอยมะรุ ๑ หอยแมงภู ๑ หอยโข่ง ๑ หอยตาวิ้ว ๑ หอยพิมะการัง ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคบดปั้นแห้งไว้ แก้วสะอึกตีงูพิมเสนตัด แก้วรากน้ำลูกยอ แก้วลงน้ำเปลือกแค ถ้ามิพิ้งน้ำกระพังโหม ถ้ามิพิ้งน้ำ ลูกมะตูมอ่อน

ถ้าขัดหนักขัดเบาเอาหอยแครง หอยโข่ง เบี้ยจั่นเผาแช่น้ำลายยา กิน แก้วลมจุกเสียดลายน้ำขิง ถ้ามิพิ้งน้ำมหาหิงค์ ถ้ามิ พิ้งน้ำกะทือ น้ำข่า น้ำกะเทียม แก้ร้อนน้ำชาข้าว ถ้ากาฬผุดเอาหัวมหากาฬ รากลำโพง กระดุกงูเหลือมจูด ถ้ามิพิ้งเอาเหล็ก ข่าตะไคร้ฝนด้วย ถ้าให้กินมูตรครั้งน้ำครั้ง ถ้าขัดเบาวันจันทน์ทั้ง ๒ ใบเสนียด ถ้าแก้สวังสวายลายน้ำอบ ถ้าใช้ถึง ๙ วัน ๑๐ วัน ตีงูพิมเสนราหัดลง ฯ๑๓

ยานี้ชื่อเนาโกฐ เอาโกฐทั้ง ๙ เทียนทั้ง ๙ ชะลูด ๑ ขอนดอก ๑ อบเชย ๑ เทพทาโร ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กระวาน ๑ การพลู ๑ สน ๑ ระย่อม ๑ พิษนาศ ๑ ไคร้เครือ ๑ สมุลแว้ง ๑ ลูกเร็ว ๑ ลูกกราย ๑ จันทน์ทั้ง ๒ สารส้ม ๑ ดอกคำ ๑ การบูร ๑ ดอกพิกุลเท้ายาทั้งหลายบดปั้นแห้งไว้แก้สภาวะไข้แล ฯ๑๓

เรื่องใหม่เขียนด้วยดินสอ

ถ้าจะดูของหาย

วัน ๑ ผู้ชายลักเนื้อดำแดงมีแผลที่นึ่ง เรือนนั้นอยู่ไกลเจ้าของ มันลักไปฝากเขาไว้ทิศหรีด ผัด ๔ วัน ๕ วันที่นึ่ง จะได้ คินพันนั้นมีได้เลย

วัน ๒ ผู้หญิงลักเป็นแผลที่ริมฝีปาก ถ้ามิดังนั้นตมมือหน้าผากใหญ่ คนอยู่ในเรือนลักให้มันนั้น(ฝากไว้แทบแม่น้ำจะได้) อยู่ข้างใต้ ๗ วันจะได้ พันนั้นมีได้

วัน ๓ คนลักเป็นแผลที่หลัง เป็นเกลื้อนที่อก เอาไปหนประจิม ๓ วันจะรู้เค้า ๗ วันจะได้คิน พันนั้นมีได้

วัน ๔ ผู้หญิงดำแดงเป็นแผลที่อก ถ้ามิดังนั้นที่ปากเป็นเกลื้อน มันลัก ๓ วันจะรู้เค้า ๗ วันจะได้คิน พันนั้นมีได้

วัน ๕ ผู้ชายดำแดงลักไปทิศอุดร เอาฝังไว้ที่จ้อมปลวก ๓ วันจะรู้เค้า สิบวันจะได้ พันคินนั้นมีได้เลย

วัน ๖ ผู้ชายท้องใหญ่เป็นแผลที่หน้าผาก เรือนมันอยู่ทิศประจิม มันฝากเขาไว้จะได้อยู่แล

วัน ๗ ผู้ลักมันผสม หน้าผากเสียม เป็นเกลื่อนที่อก ลักไปหนองอาคนัย ๓ วันจะรู้เค้า ๕ วันจะได้คืน พ้นนั้นมิได้ ฯ

๑๖ หนูแดง ปีเถาะ วันศุกร์ เดือนห้า แรม ๓ ค่ำ

๑๖ อีหนูแดง ปีวอก เดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำ วันประหัต ๑๖

๑๖ ไอ้หนู ปีชวด เดือนสาม แรมหกค่ำ วันอาทิตย์ เวลาชาวโมง ๑ ๑๖

โกฐเมฆา โกฐหัวบัว โกฐพุงปลา โกฐก้านพร้าว เทียนทั้ง ๕ ลูกจันทร์ ดอกจันทร์ กระจวาน กานพลู น้ำประสานทอง การบูร อบเชยเทศ ไคร้เครือ สมอเทศ สมอไทย รากข้าวหลู ลูกเอน ลูกผักชี ดีปลีเท่ายาทั้งหลาย สำพายยาใหญ่ ฯ

จันทร์ทั้ง ๒ เปลือกค้อาย เปลือกหมูนา ..ตาลโดนด ตาลเสี้ยน ตาลคำ ตาลหมอน กระจวมมา กระจบยอด ผักกะเฉด มะตูมอ่อน ๑ สลึง สังกะสี ๑ บาท คนชง รากแคแดง รากคางฯ ยาประทาศีวิทแก้ลงฯ

๑ โอมอติ ปิสาราชโต มานสมพโว ฯ๑๑๖- เอากระดูกมา

๑ กักรณิ ฆณฺฐิ ฆณฺฐิ โอมปรุก มหาปรุก กุจะปลุกรูปปีศาจตีรูปยนต์ โอมรุกรุก สวาห เสกข้าวสาร

๑ โอมเอกสมพารโ มิ่งจึงเกิดขึ้นมา ตามิ่งแดงคือดวงไฟ ใจมิ่งแข็งคือเหล็ก โอมสิทธิ สวาห ชัดข้าวสาร ๗ หน ๑๖

๑ ยาข้าวเย็น ๑ จันทร์ทั้ง ๒ เกสรทั้ง ๕ รากหญ้าคา ๑ สันพร้ามอญ ๑ รากอังกาบ ๑ คนทา ๑ ย่านาง ๑ หัวคล้า ๑ หัวปรังเท่ายายม่อม ๑ ฯ๑๑๖- ยาปิดไข่ ๑

เอาหอมถั่ว ๑ ไพลถั่ว ๑ น้ำปลาดีถั่ว ๑ มุดถั่ว ๑ น้ำมันพร้าวถั่ว ๑ ๑๖- ยาน้ำมันใส่แผล กินก็ได้

๑ สิทธิการิย พระอาจารย์ท่านเกล้าไว้ว่า ถ้าบุคคลผู้ใดจะใคร่เรียนแพทย์

เขียนด้วยหมึกสีม่วง เขียนบนเส้นบรรทัด

ยาแก้ตันไข่

๑ ยาหม้อแก้ไข้เบื้องต้น ปวดหัวตัวร้อน ขี้เหล็กทั้ง ๕ สิ่งละ ๑ บาท หัวคล้า ๑ บาท ผลกระดอม ๑ บาท รากหวายขม ๑ บาท รากหวายลิง ๑ บาท ชะพลู ๑ บาท บอระเพ็ด ๕ ท่อน ขมิ้นอ้อย ๕ แวน สมอทั้งสิ้น ๓ สิ่งละ ๑ บาท ใบมะกา ๑ กำมือ ก้านสะเดา ๓๓ ก้าน ตัดหัวท้าย ยาตำ ๑ บาท ถ้าไข้เพื่ออาหารไม่ต้องใส่ยาตำ ต้มรับประทานแล ฯ๑๑๖-

ยาลอกลิ้น

๑ ยาลอกลิ้นเด็ก ใบขนุน ๑ ลูกเบญจानी ๑ กล้วยน้ำไทย ๑ เผาไฟ ทำผงละลายน้ำฝนทาหรือป้ายที่ลิ้น ฯ๑๑๖-

ยาต้มแก้ไข้จ่อมประสาท

๑ ยาหม้อแก้ไข้จ่อมประสาท แก่นขี้เหล็ก ๑ แก่นปฐุ ๑ แก่นมหาด ๑ รากหางนกลิ้ง ๑ รากเท่ายายม่อม ๑ รากสะแก ๑ รากมะอึก ๑ รากหญ้านาง ๑ หนุ่ยปากควาย ๑ ตะไคร้บด ๑ ตะไคร้หน้า ๑ ต้มรับประทานแก้ไข้จ่อมประสาทแล ฯ๑๑๖-

แก้สันนิบาต-กำเดา

๑ ยาหม้อแก้ไข้สันนิบาต และกำเดาสรรพไข้ทั้งปวง รากสมิ ๑ ใบมะเฟือง ๑ รากโปกพวย ๑ รากฝ้ายเทศ ๑ รากทก ๑ รากขั้ตมอน ๑ รากมะเตื่อ ๑ ต้มแล ฯ๑๑๖-

เขียนด้วยดินสอ

๑ ยาต้มรมฝีมดสะกิด ใบลำโพง ๗ ใบ เปลือกตัวผู้ ๓ เม็ด หัวว่านน้ำ ๑ กำมือ ต้มรมหยาแล ฯ๑

๑ ยาตองนายลมุล ฝาง ๔ บาท แกแล ๒ บาท ยาดำ ๒ บาท ดินประสิวิ ๒ บาท สารส้ม ๒ บาท แก่นแสมทั้ง ๒ สิ่งละ ๒ บาท กะทือ ๒ บาท ชิง ๒ บาท ใบส้มเสี้ยว ๒ บาท ใบส้มป่อย ๒ บาท ใบมะดัน ๒ บาท ใบมะขาม ๒ บาท ผักเป็ดแดง ๒ บาท เถาคันแดง ๒ บาท เถาวัลย์เปรียง ๒ บาท มะกรูด ๓๓ รกมะขาม ๑ กำมือ ไพล ๒๐ บาท ข่า ๑๐ บาท เปลือ ๑ ซาม ตองน้ำร้อน แก้วโรคอยู่ไฟไม่ได้ รีดสีดวงพอมแห้ง มุสกีจ ระบุขาว ดินักแล ฯ๑

๑ ยาต้มแก้ตกลือด หมากปี่ ๗ ผล สีผึ้งแข็งเท่ากัน ต้มกินแก้ตกลือดหยุดแล ฯ๑

๑ ยาหม้อปะโตลาทิวาตะพิงพิมลาย แก้ไข้เวณวันหาย โทษเสลดกำเดาทำ ทุโทษอันยาฮี ยาย่อมมีวิเศษล้ำ เอาตรีผลา ซีกาทำทั้งชิงแห้ง มะแว้งเครือ บอระเพ็ด มะขามป้อม เท้ายายม่อม จันทน์หอมเหลือ ฝักราชพฤกษ์กินเปลือก ใบมะกา ดีปลีต้ม แก้ไข้เวณวันวาย แพทย์ทั้งหลายอย่าโง่งม โทษร้ายระทม โอสถนี้ดีนักหนา ฯ๑

๑ ยามหานิล กระจุกแรง ๑ กระจุกกา ๑ กระจุกเลียงผา ๑ กระจุกสุนัขดำ ๑ กระจุกห่าน ๑ กระจุกงูทับสมิงคลา ๑ ลูกมะคำตีควาย ๑ หางปลาแห้ง ๑ ใบทองหลางใบมนเท่ายาทั้งหลาย ระบุมไฟปั้นแต่งแก้ไข้ ฯ๑ ยาหม้อทองทำขวัญ ฯ๑

